

บทที่ 2

เอกสารและการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ศึกษาเอกสาร ตำรา และการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1. การเรียนรู้ของบุคคล
2. สถานภาพและความจำเป็นในการปฏิรูปการเรียนรู้
3. บทบาทของบุคลากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้
4. ข้อมูลสถานภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนแจ้ห่มวิทยา จังหวัดลำปาง
5. การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

การเรียนรู้ของบุคคล

ปรัชญาการศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในด้านปรัชญาการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของบุคคลนั้น มีปรัชญาการศึกษา ลัทธิพิพัฒนาการนิยมและทฤษฎีของนักจิตวิทยา মানুষนิยมซึ่งอ้างใน สุชา จันทน์เอม (2525) ได้กล่าวไว้ อธิบายได้ดังนี้

ปรัชญาการศึกษาลัทธิพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) ซึ่งมีผู้นำคนสำคัญ John Dewey (1859 – 1952) Charles S. Peirce (1839 – 1914) และ William James (1842 – 1910)

เป็นต้น ความเคลื่อนไหวตามแนวความคิดของปรัชญานี้ได้เริ่มขึ้นเมื่อ Francis W. Parker (1837 – 1902) ได้เสนอให้มีการปฏิรูประบบการศึกษาในโรงเรียนตั้งแต่ ค.ศ. 1870 โดยให้เลิกการจัดการศึกษาที่มุ่งแต่เคร่งครัดในระเบียบวินัยและการเรียนการสอนตามแบบเดิมที่ผู้เรียนเป็นฝ่ายนั่งรับ

(Passive Learning) ซึ่งไม่มีความหมายเสียเลย แต่บุคคลสำคัญที่เป็นผู้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไข แนวความคิดและทำให้การนำเอาปรัชญานี้ไปใช้ในการจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการเป็นหลักฐานจริงจัง ก็คือ John Dewey ได้เขียนหนังสือสำคัญชิ้นเล่มหนึ่งซึ่งเป็นงานสำคัญชิ้นแรกคือ “School of Tomorrow” ตีพิมพ์เมื่อ ค.ศ. 1915 และหลังจากนั้นอีก 4 ปี จึงได้มีการตั้งสมาคมการศึกษาแบบก้าวหน้าขึ้น (Progressive Education Association)

Progressivism มีความเชื่อว่า ทุกสิ่งทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ การศึกษาเองก็อยู่ในกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงด้วย ฉะนั้น นักการศึกษาควรพร้อมที่จะปรับปรุงวิธีการและนโยบายการศึกษาเมื่อได้รับความรู้ใหม่ ๆ และเมื่อสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป คุณวิเศษของการศึกษามีได้อยู่ที่การสอนให้เข้าถึงความดี ความจริง และความงามซึ่งถือว่าเป็นมาตรฐานที่คงที่ แต่ถือว่าการศึกษาเป็นการสร้างประสบการณ์ขึ้นใหม่ต่อเนื่องกันไป (Education as a Continual Reconstruction of Experience)

หลักการสำคัญของการศึกษาตามแนวความคิดของ Progressivism มีดังนี้

1. การศึกษาคือชีวิต มิใช่เป็นการเตรียมเพื่อดำรงชีวิต หมายความว่า การดำรงชีวิตอย่างฉลาดนั้นต้องเกี่ยวข้องกับการแปลความหมายและการสร้างประสบการณ์ขึ้นใหม่ ฉะนั้น โรงเรียนจึงควรจัดสถานการณ์ทางการเรียนให้เหมาะสมแก่วัยเด็ก เป็นการให้เด็กได้รับประสบการณ์ที่เด็กจะต้องประสบเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่

2. การเรียนควรจะเรียนในสิ่งที่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความสนใจของเด็ก หมายความว่า ในการเรียนนั้นถือว่าเด็กเป็นส่วนสำคัญที่สุด ฉะนั้น การจัดการโรงเรียนหรือกระบวนการเรียนการสอนหรือเนื้อหาวิชาที่จะสอนก็ดี ควรจะยึดถือเด็กเป็นศูนย์กลาง (Child Centred) เพราะ โดยธรรมชาติแล้วเด็กจะอยากเรียนในสิ่งที่ตัวเองสนใจหรือสิ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาของเขาได้ และในขณะที่เด็กมักจะต่อต้านในสิ่งที่เขาเห็นว่าถูกบังคับให้เรียน เด็กจะเรียนเพราะเขามีความต้องการและเห็นความจำเป็นที่จะต้องเรียน มิใช่เรียนเพราะมีคนอื่นเห็นดีเห็นงามว่าเขาควรเรียน เด็กควรจะสามารถมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่เรียนกับชีวิตของเขาด้วยตัวของเขาเอง มิใช่เป็นชีวิตตามความคิดเห็นของผู้ใหญ่

ทั้งนี้ มิได้หมายความว่า จะให้เด็กเรียนในสิ่งที่เขาชอบทุกอย่างไป เพราะเด็กยังไม่มีวุฒิภาวะสูงพอที่จะเข้าใจ ความมุ่งหมายที่สำคัญของชีวิตได้ แต่ก็ยังให้เด็กมีส่วนในการกำหนดกระบวนการเรียนการสอน เด็กไม่ใช่ผู้ตัดสินใจว่าจะเรียนอะไร เด็กต้องการให้ครูเป็นผู้แนะแนวทางให้ เพราะครูมีประสบการณ์มากกว่า

นอกจากนี้ ปรัชญานี้ยังนำเอาความคิดเรื่อง “The Whole Child” มาพิจารณาเกี่ยวกับธรรมชาติของเด็กด้วย กล่าวคือ ในการเรียนนั้น ไม่ใช่สมองหรือส่วนใดของร่างกายเป็นผู้เรียน แต่ร่างกายทั้งหมดหรือเด็กทั้งตัว “The Whole Child” เป็นผู้เรียน

3. การเรียนโดยวิธีแก้ปัญหาคือสำคัญกว่าการจำเนื้อหาวิชา หมายความว่า การเรียนมิใช่เป็นการรับความรู้ซึ่งเป็นนามธรรม ที่ครูเป็นผู้ให้ความรู้นั้น เป็นแต่เพียงเครื่องมือในการหาประสบการณ์ของเด็กเท่านั้น เพื่อควบคุมสถานการณ์ต่างๆ ที่เราต้องเผชิญ ฉะนั้นประสบการณ์และวิธีการแก้ปัญหาก็เป็นวิธีการเรียนรู้ที่สำคัญ ในการสอนวิชาต่างๆ นั้น แทนที่จะให้เรียนเนื้อหาวิชาตามแบบเดิม แต่กลับนำเนื้อหาวิชาเหล่านั้นมาสร้างเป็นปัญหาขึ้น เช่น ปัญหาการขนส่ง การคมนาคมและการค้าขาย เป็นต้น ประชยานี้ถือว่า การเรียนเริ่มต้นด้วยสถานการณ์ที่เป็นปัญหา (Education starts with problematic situation) แล้ววางโครงการแก้ปัญหานั้น ทำนองเดียวกับการทดลองของกาลิเลโอ เมื่อแก้ปัญหาคงไปได้ก็แปลว่านักเรียนได้มีประสบการณ์หรือได้เรียนรู้ไปแล้วตอนหนึ่ง วิชาจึงไม่สำคัญเท่าประสบการณ์

4. บทบาทของครุมิใช่เป็นผู้สั่งหรือผู้บังคับ แต่เป็นที่ปรึกษาหรือผู้ให้คำแนะนำ เพราะว่า การเรียนนั้นเด็กจะเป็นผู้กำหนดว่า จะเรียนอะไรตามความจำเป็นและความต้องการของเขา จึงควรให้เด็กได้วางแผนงานร่วมกัน โดยมีครูเป็นผู้ให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษา เพื่อให้การวางแผนงานและการเรียนของเด็กบรรลุจุดมุ่งหมายที่ตกลงร่วมกัน ในการนี้ครูจะต้องใช้ความรู้และประสบการณ์ของตนมาใช้ประโยชน์ในการให้คำแนะนำ

5. โรงเรียนควรจะส่งเสริมให้เด็กรู้จักร่วมมือกัน ไม่ใช่ส่งเสริมให้มีการแข่งขันกันตามธรรมชาตินั้น มนุษย์จะอยู่รวมกันเป็นหมู่คณะหรือที่เรียกว่า สังคม และความพอใจอันสูงสุดของมนุษย์นั้นก็เกิดจากได้มีการติดต่อสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน นักการศึกษาฝ่าย Progressivism มีความเชื่อว่า ความรักก็ดี การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันก็ดี น่าจะเป็นสิ่งที่เหมาะที่ควรยิ่งกว่าการแข่งขันชิงดีกัน เพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ส่วนตน ดังนั้น การศึกษาในฐานะที่เป็นตัวการสร้างประสบการณ์ จึงจำเป็นต้องทำหน้าที่สร้างสรรค์ธรรมชาติของมนุษย์ให้อยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขอีกด้วย นั่นก็คือ ให้มนุษย์รู้จักร่วมมือกัน ทั้งนี้ได้หมายความว่า พวกนี้ปฏิเสธว่าการแข่งขันไม่มีคุณประโยชน์เลยเลยทีเดียว แต่เห็นว่าการแข่งขันนั้นควรจะเป็นการแข่งขันเพื่อค่านิยมอันดีงาม หากนักเรียนจะแข่งขันซึ่งกันและกันก็ควรจะเป็นการแข่งขันที่ช่วยพัฒนาตนเองให้เกิดความเจริญงอกงาม แต่อย่างไรก็ตาม พวกนี้ก็ยืนยันอยู่นั่นเองว่า การร่วมมือกันนั้นมีความเหมาะสมกับหลักความจริงตามธรรมชาติทางด้านชีววิทยาและทางด้านสังคมของมนุษย์มากกว่าการแข่งขัน

6. วิถีทางประชาธิปไตยเท่านั้นที่จะส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์กันอย่างเสรีในทางความคิดและบุคลิกภาพ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เองเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับความเจริญงอกงามอย่างแท้จริง อธิบายว่า หลักการข้อ 5 และข้อ 6 นั้น มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด พวกพัฒนาการนิยม

(Progressivists) มีความเห็นว่า ประชาธิปไตยคือ การร่วมมือร่วมใจกันนั่นเองหรือถ้าจะกล่าวอย่าง อุดมคติแล้ว ประชาธิปไตยก็คือ “การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน” นั่นเอง ดังที่ดิวิตี กล่าวไว้ว่า “ประชาธิปไตยนั้น มีความหมายกว้างกว่าที่จะหมายถึงรูปแบบของการปกครองระบอบ หนึ่งเท่านั้น ความหมายขั้นมูลฐานนั้น หมายถึง แนวทางของการอยู่ร่วมกัน การมีประสบการณ์ ร่วมกัน ด้วยเหตุนี้ ประชาธิปไตย (Democracy) ความเจริญงอกงาม (Growth) และการศึกษา (Education) จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น”

ส่วน สุรางค์ โคว์ตระกูล (2537, หน้า 214 – 218) อ้างถึง ทฤษฎีของนักจิตวิทยา มานุษยนิยม 3 ท่านคือ Maslow, Rogers และ Combs ดังนี้

Maslow มีความเชื่อว่า มนุษย์เราเป็นสัตว์ที่ประเสริฐ มีพลังงานภายในที่จะต่อสู้กับ ความกดดันของสิ่งแวดล้อมและเอาชนะได้ Maslow มีความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับธรรมชาติของ มนุษย์ดังนี้

1. มนุษย์ทุกคนมีธรรมชาติภายใน (Inner Nature) ซึ่งต่อต้านการเปลี่ยนแปลง
2. แม้ว่ามนุษย์ทุกคนจะมีธรรมชาติภายใน แต่ละคนจะมีลักษณะพิเศษซึ่งทำให้แต่ละ บุคคลเป็นปัจเจกบุคคล
3. ธรรมชาติภายในของแต่ละบุคคลจะยังคงอยู่ในตัวเราตลอดชีวิต เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ คนเรายืนหยัดต่อสู้เพื่อการมีชีวิตและเพื่อการพัฒนาตนตามศักยภาพของแต่ละบุคคล การรู้จักว่าตน คือใครและแตกต่างกับคนอื่นอย่างไรมีความสำคัญมาก
4. ธรรมชาติภายในของแต่ละบุคคลเป็นพลังสำคัญที่จะต้องรู้จักตนเอง และเป็นนาย ของตนเอง ที่จะพัฒนาตนเองตามศักยภาพของตน
5. การพัฒนาตนเองเป็นกระบวนการธรรมชาติ ผู้ใหญ่ควรจะเป็นเพียงผู้คอยช่วยเหลือ ส่งเสริม ไม่ควรจะบังคับให้เด็กอยู่ในกรอบหรือไม่มีโอกาสจะตัดสินใจเลือกทางเดินของตนเอง
6. การพัฒนาตนเองของแต่ละคนจะเป็นผลสำเร็จหรือล้มเหลว ก็เนื่องมาจาก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงที่จะเสริมให้มีการพัฒนาการและแรงที่จะลดการพัฒนาตน แล้วแต่ว่า อย่างไหนมีมากกว่ากัน
7. ชีวิตมนุษย์เราทุกคนมีอนาคต คนเราทุกคนต้องอยู่ด้วยอุดมการณ์ ความหวัง และ เป้าหมายของชีวิตและต่อสู้ที่จะพัฒนาตนตามศักยภาพของตน ทั้งทางพุทธิปัญญา ทักษะ และเจตคติ

ส่วน Carl Rogers ได้กล่าวถึงหลักของการเรียนรู้แบบมานุษยนิยมไว้ในหนังสือชื่อว่า Freedom to Learn (Rogers, 1969) ดังนี้

1. โดยธรรมชาติแล้วมนุษย์ทุกคนมีศักยภาพที่จะเรียนรู้
2. การเรียนรู้จะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้เรียนรับรู้ว่ วิชาที่เรียนมีความหมายและมีความสัมพันธ์ต่อจุดมุ่งหมายของชีวิตของผู้เรียน
3. ผู้เรียนจะต่อต้านการเรียนรู้ที่ผู้เรียนรู้สึกว่าเป็นการกระทบกระเทือน ขู่ขู่ใจความรู้สึกเกี่ยวกับตน (Self) ของผู้เรียน
4. ในกรณีที่มีการขู่ขู่ใจจากสิ่งภายนอก (External Threats) ลดลง ผู้เรียนอาจจะค่อย ๆ ยอมรับการเรียนรู้ที่ผู้เรียนรู้สึกว่าเป็นการกระทบกระเทือนต่อตน (Self) ได้บ้าง
6. ผู้เรียนอาจจะยอมรับประสบการณ์ใหม่ ๆ และเริ่มเรียนรู้ถ้าหากว่าการขู่ขู่ใจจากสิ่งภายนอกต่อตน (Self) ต่ำ
7. การเรียนรู้ที่สำคัญมักจะเกิดจากการลงมือกระทำของผู้เรียนเอง (Learning by Doing)
8. ถ้านักเรียนมีส่วนร่วมและมีความรับผิดชอบในกระบวนการเรียนรู้จะช่วยในการเรียนรู้ของนักเรียนมากขึ้น
9. ถ้านักเรียนเป็นผู้ริเริ่มการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยทุ่มเททั้งด้านความรู้สึกและสติปัญญาจะเป็นผลให้นักเรียนอยากเรียนรู้มากขึ้นอยู่ตลอดเวลา
10. การส่งเสริมให้ผู้เรียนประเมินผลสิ่งที่เรียนรู้ด้วยตนเอง จะช่วยให้ผู้เรียนมีความคิดอิสระเป็นตัวของตัวเอง มีความเชื่อมั่นในตนเองและมีความคิดสร้างสรรค์
10. การเรียนรู้ที่จะเป็นประโยชน์ที่สุดต่อการมีชีวิตอยู่ในสมัยปัจจุบันก็คือ การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ (Process of Learning) หรือเรียนรู้อย่างไร และผู้เรียนจะต้องกล้าที่จะเปิดโอกาสให้ตนเองมีประสบการณ์ใหม่และพยายามที่จะรับการเปลี่ยนแปลงที่เข้ามาในชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต

สำหรับ Arthur Combs (1967) กล่าวว่า ก่อนที่จะเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง จำเป็นที่จะต้องเข้าใจการรับรู้ของบุคคลนั้น ความจริง (Facts) ของแต่ละบุคคลจะเป็นความจริงเฉพาะบุคคลนั้น ตามความเข้าใจความหมาย (Meaning) ของโลกในการรับรู้ (Perceptual World) ของแต่ละบุคคล ดังนั้น “ความจริง” ในสายตาของแต่ละบุคคลก็อาจจะแตกต่างกับ “ความจริง” ที่คนภายนอกหรือคนอื่นเข้าใจ

โดยสรุป ทฤษฎีของนักจิตวิทยา মানুষนิยมกล่าวไว้ว่า มนุษย์ทุกคนมีธรรมชาติที่ต่อต้านการเปลี่ยนแปลง และมีลักษณะเป็นปัจเจกบุคคล มีการพัฒนาตนตามศักยภาพของแต่ละบุคคล

ความหมายของการเรียนรู้

การดำรงชีพของเราในปัจจุบัน ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่างประกอบเพื่อตัวเราเอง จะอยู่อย่างมีความสุขตามสภาพแวดล้อมของตน ส่วนหนึ่งแห่งการปรับตัวให้เข้ากับสภาพของสังคมนั้นก็คือ การเรียนรู้ การเรียนรู้ไม่เพียงแต่การจัดกิจกรรมในโรงเรียนหรือสถานศึกษา ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาอย่างมีระบบเท่านั้น แต่การเรียนรู้เกิดได้ทุกสภาพและทุกขณะ ตั้งแต่มนุษย์ลืมตาดูโลกเราก็เริ่มเรียนรู้จากสิ่งต่าง ๆ รอบตัว โดยการเริ่มจากสิ่งแวดล้อมภายในบ้าน ในครอบครัวก่อนอื่น โดยเด็กเล็กจะเริ่มรู้ว่า การร้องนั้นสามารถเรียกอาหาร นม และความเอาใจใส่จากแม่ได้ เมื่อเวลาผ่านไปเด็กจะเจริญเติบโตขึ้น มีวุฒิภาวะพร้อมที่จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามความสามารถของตน

โดยปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2543, หน้า 29-33) ได้อ้างถึงนักจิตวิทยาและนักการศึกษาที่ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้หลายแนวความคิด ดังนี้

Hilgard and Bower (1975) กล่าวว่า “การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม อันเป็นผลจากการฝึกฝนและประสบการณ์ แต่มิใช่ผลจากการตอบสนองที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ เช่น สัญชาตญาณหรือวุฒิภาวะ หรือจากการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวของร่างกาย เช่น ความเมื่อยล้า พืชของยา เป็นต้น”

ส่วน Kimble and Garnezy (1961) ให้คำจำกัดความของการเรียนรู้ว่า “เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร โดยเป็นผลจากการฝึกฝน เมื่อได้รับการเสริมแรง มิใช่เป็นผลจากการตอบสนองตามธรรมชาติที่เรียกว่า ปฏิกริยาสะท้อน เช่น การกระพริบตาเมื่อผงเข้าตาหรือวุฒิภาวะ เป็นต้น”

Gary and Kingsley (1963) อธิบายว่า ลักษณะของการเรียนรู้มี 3 ประการคือ

1. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ เพราะ มีวัตถุประสงค์หรือแรงจูงใจ
2. การเรียนรู้เกิดจากการพยายามตอบสนองหลายรูปแบบเพื่อบรรลุเป้าหมายคือ

การแก้ปัญหา

3. การตอบสนองจะต้องกระทำจนเป็นนิสัย

Mednick (1962) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ดังนี้

1. การเรียนรู้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม
2. การเรียนรู้เป็นผลจากการฝึกฝน
3. การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวรจนเกิดเป็นนิสัย มิใช่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่วคราวครั้งชั่วคราวเท่านั้น
4. การเรียนรู้ไม่อาจสังเกตได้โดยตรง แต่ทราบจากการกระทำที่เป็นผลจากการเรียนรู้

Cronbach (1970) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยา ได้ศึกษาค้นคว้าถึงสภาพการณ์ที่ก่อให้เกิดจากการเรียนรู้ของบุคคลว่า ประกอบด้วยลำดับขั้น 7 ขั้น ดังนี้

1. สถานการณ์ หมายถึง สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่ผู้เรียนต้องเผชิญ
2. ลักษณะประจำตัวบุคคล (Personal Characteristics) เป็นคุณสมบัติประจำตัวนักเรียนที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้เร็วขึ้น คุณสมบัติเหล่านี้ได้แก่ ความสามารถทางสมอง เจตคติ ความสนใจและความพร้อม เป็นต้น
3. เป้าหมายคือสิ่งที่ผู้เรียนคาดหวังว่าจะได้รับจากการเรียนรู้นั้น ๆ
4. การแปลความหมาย คือ การที่ผู้เรียนเพ่งเล็งความสนใจไปยังสถานการณ์ที่แวดล้อมอยู่ พิจารณาเกี่ยวโยงไปยังประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้วเลือกวิธีการตอบสนองที่คาดว่าจะให้ผลดังตามเป้าหมายที่วางไว้
5. การกระทำจะเกิดขึ้นภายหลังจากที่ผู้เรียนได้แปลความหมายของสถานการณ์ที่เผชิญอยู่แล้ว ผู้เรียนจะเลือกกระทำสิ่งที่คาดว่าจะนำไปสู่เป้าหมายที่สร้างความพอใจให้แก่ตน
6. ผลการปฏิบัติเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามมาจากการกระทำ ถ้าผลของพฤติกรรมเป็นที่น่าพอใจและบรรลุเป้าหมายที่มุ่งหวัง ผู้เรียนก็นำพฤติกรรมนั้นไปใช้ในสถานการณ์ใหม่ที่มีความคล้ายคลึงกัน

7. ปฏิกริยาต่อความล้มเหลว เมื่อผู้เรียนประสบความล้มเหลวในการแสวงหาความพอใจในการมุ่งทิศทางไปสู่เป้าหมายก็จะเริ่มแปลความหมาย สถานการณ์ใหม่อีกครั้งหนึ่ง ทดลองแสวงหาพฤติกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและเกิดความพอใจในที่สุด

Bloom (1974) กล่าวว่า เมื่อเกิดการเรียนรู้ในแต่ละครั้งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นถึง 3 ประการ จึงจะเรียกว่าเป็นการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ คือ

1. การเปลี่ยนแปลงทางด้านความรู้ ความคิด ความเข้าใจ (Cognitive Domain) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมอง เช่น การเรียนรู้ความคิดรวบยอด

2. การเปลี่ยนแปลงทางด้านอารมณ์หรือความรู้สึก (Affective Domain) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจ เช่น ความเชื่อ ความสนใจ เจตคติ ค่านิยม

3. การเปลี่ยนแปลงทางการเคลื่อนไหวของร่างกาย เพื่อให้เกิดความชำนาญหรือทักษะ (Psychomotor Domain) เช่น การว่ายน้ำ เล่นกีฬาต่าง ๆ เล่นดนตรี

ส่วน Presseey, Robinson and Horrock (1959) อ้างใน อารี พันธุ์มณี (2534, หน้า 85) ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ว่า “การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลได้พยายามปรับพฤติกรรมของตน เพื่อเข้ากับสภาพแวดล้อมตามสถานการณ์ต่าง ๆ จนสามารถบรรลุถึงเป้าหมายตามที่แต่ละบุคคลได้ตั้งเป้าหมายไว้”

สำหรับ วณิช บรรจง (2516, หน้า 109) ได้อ้างถึงนักการศึกษา 2 คน คือ C.V. Good ซึ่งกล่าวว่า การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือการเปลี่ยนแปลงในการตอบสนอง ส่วน Mc Connell ได้ให้ความหมายว่า การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พัฒนาไปเรื่อย ๆ ไม่มีสิ้นสุด

ทางด้าน ชีระ รุญเจริญ (2528, หน้า 189) กล่าวว่า การเรียนรู้คือการที่นักเรียนเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปเป็นอย่างอื่น เช่น เปลี่ยนจากไม่รู้เป็นรู้ จากการทำไม่ได้เป็นทำได้ และจากการชอบเป็นไม่ชอบหรือในทางตรงข้ามจากการไม่ชอบเป็นชอบ

สำหรับ สุกัญญา ธารีวรรณและคณะ (2520, หน้า 2) ได้ให้ความหมายว่า การเรียนรู้คือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียนไปในทางที่พึงประสงค์

ละอ อารุณยะวณิชและคณะ (2525, หน้า 16) กล่าวว่า การเรียนรู้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือแนวปฏิบัติของผู้เรียนแต่ละคน อันเป็นผลของการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ เป็นข้อสำคัญ โดยผู้เรียนทำกิจกรรมเป็นการแสดงปฏิกิริยาต่อสิ่งแวดล้อมของตน

อารี พันธุ์มณี (2534, หน้า 106) ได้อ้างถึงนักจิตวิทยาการศึกษาที่ได้ให้ความหมายของการเรียนรู้ไว้ดังนี้

Zimbardo (1979, หน้า 37) ให้ความหมายว่า การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงสัมพันธ์ของพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากประสบการณ์และการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ถาวร

Rohwer and B-Howe (1980, หน้า 21) ให้ความหมายว่า การเรียนรู้เป็นการ

เปลี่ยนแปลงทางสติปัญญาที่ค่อนข้างถาวรและสามารถสังเกตการเปลี่ยนแปลงนั้นได้จากพฤติกรรมของบุคคล

Clifford (1981, หน้า 233) ให้ความหมายว่าการเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงสัมพันธ์ของพฤติกรรมอันเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์หรือการฝึกอบรม

Klein (1991, หน้า 2) ให้ความหมายว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการเชิงทดลองที่เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงเชิงสัมพันธ์ที่ถาวรของพฤติกรรม ซึ่งอธิบายไม่ได้ด้วยสภาวะทางอารมณ์ชั่วคราว วุฒิภาวะ หรือการตอบสนองโดยกำเนิด

จึงสรุปได้ว่า การเรียนรู้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงทางสติปัญญา อารมณ์ ความรู้สึกรวมถึงทักษะความชำนาญ ซึ่งสังเกตได้จากพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงจากเดิมที่ค่อนข้างถาวรและพัฒนาไปเรื่อย ๆ ไม่มีที่สิ้นสุด อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ การฝึกฝน การฝึกอบรม ที่เกิดขึ้นจากแรงจูงใจและมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย

ความสำคัญของการเรียนรู้

การเรียนรู้เป็นเหตุแห่งความสำเร็จ ความก้าวหน้า ความสุข และสิ่งที่พึงปรารถนาทั้งหมด ซึ่งไม่มีใครในโลกนี้ที่ไม่ต้องการได้รับสิ่งดังกล่าว ดังที่เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (อ้างใน วสุวัต ชูดาราทระกูล, 2543, หน้า 26-29) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้ที่สามารถได้ลิ้มรสสรรพสิ่งแห่งความมุ่งหวังดังกล่าว จะต้องมีความสำคัญคือ ความเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้เพราะสิ่งดีเลิศทุกสิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนต้องการ ล้วนมีรากฐานจากการเรียนรู้ทั้งสิ้น ซึ่งบุคคลดังกล่าวจะได้รับผลดีมากมายหลายประการ ดังนี้

1. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “การพัฒนา”

ผู้ที่ไม่หยุดการเรียนรู้จะเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความเข้าใจ ความเชี่ยวชาญ สติปัญญา ทำให้เกิดการพัฒนาศีวิตที่ดีขึ้น ประสบความสำเร็จและมีหน้าที่การงานที่สูงขึ้น นำความสุขความเจริญมาสู่ตนเอง บุคคลที่รักตลอดจนมวลชนในสังคมประเทศชาติและมวลมนุษยชาติ

2. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “ความปลอดภัย”

หากบุคคลเรียนรู้ที่จะทำสิ่งต่าง ๆ อย่างสมควรด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง อุบัติเหตุต่าง ๆ คงไม่เกิดขึ้น ดังนั้น ทุกคนควรเรียนรู้สิ่งจำเป็นต่าง ๆ เพื่อจะสามารถปกป้องตนเองจากอันตรายได้

3. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “ความสุข”

หากบุคคลเรียนรู้ที่จะรู้จักตนเองว่ามีใจรักในการประกอบอาชีพใด เรียนรู้ในการรักษาสุขภาพ ตลอดจนเรียนรู้เพื่อรับใช้สังคมอย่างเสียสละและไม่เห็นแก่ผลประโยชน์ตนเอง ย่อมเป็นผู้มีความสุข ความอึดอ้อมใจในคุณค่าความหมายของชีวิตที่แท้จริง

4. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “ความเข้าใจ”

บุคคลที่เรียนรู้จากสิ่งที่พบเห็น ได้ยิน ได้ฟัง ย่อมมีความเข้าใจในชีวิต สามารถที่จะเตรียมพร้อมสำหรับอนาคต ป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้ ทั้งยังสามารถนำความเข้าใจที่ได้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดผลดีหรือนำไปใช้เพื่อต่อยอดคู่สงครามรู้ ความเข้าใจใหม่ ๆ ต่อไป

5. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “สติปัญญา”

บุคคลควรเรียนรู้ข่าวสาร ข้อมูล ความรู้ต่าง ๆ เพื่อเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การคิด วิเคราะห์หาเหตุผล เพื่อให้เกิดสติปัญญาซึ่งจะต้องนำสิ่งเหล่านั้นมาคิดใคร่ครวญ แยกแยะ ใช้วิจารณ์อย่างสุขุมรอบคอบ

6. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “การยอมรับ”

บุคคลที่มีความพากเพียรเรียนรู้ ทักษะความสามารถต่าง ๆ จะซึมซับสิ่งที่ดีงามจากการคิดวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิตได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมจนสามารถสะท้อนออกมาเป็นการกระทำหรือผลงานที่ดีและน่ายกย่องนับถือ

7. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “ความสำเร็จ”

ในยุคแห่งข้อมูลข่าวสารนี้ การเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญมาก หากบุคคลได้เรียนรู้ข้อมูลข่าวสาร วิทยาการและสามารถนำมาพัฒนาตนเองได้ ก็จะประสบความสำเร็จในชีวิต

8. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “กำลังและอำนาจ”

โลกในยุคปัจจุบันนี้ ผู้ที่มีข้อมูลข่าวสาร ความรู้ ความสามารถ สติปัญญาและประสบการณ์ ย่อมจะเป็นผู้กุมอำนาจในการต่อรองหรือทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีกว่าผู้อื่น

9. การเรียนรู้ก่อให้เกิด “ความยินดี”

ความยินดีเป็นผลจากการที่บุคคลหนึ่งได้รับสิ่งต่าง ๆ จากการเรียนรู้ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นทั้ง 8 ประการ เพราะ ทั้งหมดนั้นล้วนเป็นสิ่งดีที่ทุกคนต้องการ

กล่าวโดยสรุป สิ่งดีเลิศทุกสิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนต้องการมีรากฐานมาจากการเรียนรู้ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นด้านกาพัฒนา ความปลอดภัย ความสุข ความเข้าใจ สติปัญญา การยอมรับ ความสำเร็จ อำนาจและความยินดี

ธรรมชาติของการเรียนรู้

ในการเรียนรู้ของบุคคลนั้น นักจิตวิทยาและนักการศึกษาที่มีแนวคิดที่สอดคล้องกันในเรื่องธรรมชาติของการเรียนรู้ ซึ่งอาจกล่าวได้ ดังต่อไปนี้

วสุรัตน์ ชูวราตระกุล (2543, หน้า 11-16) ได้กล่าวถึงธรรมชาติของการเรียนรู้ในแนวคิดของนักจิตวิทยาว่า ธรรมชาติของการเรียนรู้ (Nature of Learning) คือ

1. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ค่อนข้างถาวร
2. การเรียนรู้ย่อมมีการแก้ไขปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น ๆ จะต้องเนื่องมาจากประสบการณ์ ถ้าเปลี่ยนแปลงเนื่องมาจากสาเหตุอื่น เช่น วุฒิภาวะ (Maturation) ความพิการ ความเคยชิน ซึ่งแม้จะเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างถาวรก็ไม่นับเป็นการเรียนรู้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเนื่องมาจากวุฒิภาวะ เช่น เด็กกลานแล้วเปลี่ยนมาเป็นยืนได้ถึงช่วงอายุหนึ่งมีความรู้สึกรู้สึกรู้ต้องการทางเพศ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเนื่องมาจากความเคยชิน การรับรู้ของประสาทสัมผัสเปลี่ยนไปจากเดิม เช่น ทนเสียง ทนกลิ่นบางอย่างไม่ได้ นานไปก็เคยชินจนไม่รู้สึกรู้ว่ามีเสียงหรือมีกลิ่นนั้น ๆ พวกปฏิบัติกิจวัตรต่าง ๆ เช่น การไอ การจาม การกระพริบตา กระตุก สะอึก ฯลฯ ไม่ถือว่าเป็นการเรียนรู้ แต่ถือว่าเป็นพฤติกรรมธรรมชาติ
3. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมชั่วคราวไม่นับว่าเป็นพฤติกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ เช่น ความเหนื่อยล้า (Fatigue) ความเจ็บป่วย ถูกบังคับ (Coercion) อารมณ์บางอย่าง ฤทธิ์ยา (Drugs) สารเคมี แอลกอฮอล์ ฯลฯ ซึ่งทำให้พฤติกรรมของบุคคลเปลี่ยนไปจากเดิม ชั่วระยะเวลาหนึ่ง เช่น การเล่นกีฬาหรือการคิดคำนวณมีความแม่นยำลดลงน้อยผิดไปจากเดิม เนื่องมาจากความเหนื่อยล้าของร่างกาย จากการอดนอนหรือทำงานยาวนานมากเกินไป การเคลื่อนไหวของร่างกายช้ากว่าที่เคยหรือวิกลจริต เพราะเนื่องมาจากความเจ็บป่วยทางกายหรือจิตใจ มีอารมณ์ขันหรืออยากแสดงออกมากกว่าบุคลิกภาพโดยปกติ ชอบพูดคุย หัวเราะ สาเหตุมาจากฤทธิ์กัญชาที่สูบบเข้าไป สำเนียง เสียงพูด ภาษา การพูดจาผิดจากธรรมดา พูดอ้อแอ้ การทรงตัวไม่อยู่อันเนื่องมาจากความเมาฤทธิ์ของยา สุรา หรือการถอนพิษ
4. บุคคลเกิดการเรียนรู้ในสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือยัง เราสามารถรู้ได้โดยการสังเกตพฤติกรรมของเขา ถ้าเขาไม่เคยทำมาก่อน จากทำไม่เป็น ไม่เข้าใจ ไม่รู้ ทำไม่ดี กลายมาทำเป็น เข้าใจ รู้ ทำดีขึ้นเรื่อย ๆ เป็นสาเหตุเนื่องมาจากประสบการณ์ จากการฝึกถือได้ว่าบุคคลนั้น ๆ ได้เกิดการเรียนรู้ขึ้นแล้ว

5. การเรียนรู้เป็นกระบวนการ นักจิตวิทยาถือว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมซึ่งไม่เฉพาะแต่ที่เห็นได้ชัด เช่น การอ่าน การนับเลขเท่านั้น แต่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างที่ซับซ้อน เช่น การรับรู้ อารมณ์ การคิดหาเหตุผลและอื่น ๆ อีกด้วย กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตลอดเวลาที่บุคคลมีชีวิตอยู่โดยอาศัยประสบการณ์ในชีวิต

6. การเรียนรู้ไม่ใช่วุฒิภาวะ (Maturation) แต่การเรียนรู้อาศัยวุฒิภาวะ วุฒิภาวะคือระดับความเจริญเติบโตสูงสุดของพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของบุคคลในแต่ละวัยที่เป็นไปตามธรรมชาติ ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างที่เป็นผลเนื่องมาจากวุฒิภาวะ เช่น เปลี่ยนจากนอนหงายเป็นนอนคว่ำ จากการคืบเป็นการคลาน จากยืนเป็นเดิน พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงเหล่านี้ไม่ใช่การเรียนรู้ แต่ว่าแม้การเรียนรู้จะไม่ใช่วุฒิภาวะแต่การเรียนรู้ก็จำเป็นต้องอาศัยวุฒิภาวะด้วย เพราะการที่บุคคลจะมีความสามารถในการรับรู้หรือตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้มากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับว่าบุคคลนั้นมีวุฒิภาวะเพียงพอหรือไม่ การที่คนเราจะทำสิ่งต่าง ๆ ได้ ต้องอาศัยทั้งการเรียนรู้และวุฒิภาวะประกอบกัน

7. การเรียนรู้เกิดได้ง่ายถ้าสิ่งที่เรียนเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อผู้เรียนก็คือ การเรียนในสิ่งที่คุณเรียนต้องการจะเรียนหรือสนใจจะเรียน เหมาะกับวัยหรือวุฒิภาวะของผู้เรียนและเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนยอมทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ได้ดีกว่าการเรียนในสิ่งที่คุณเรียนไม่ต้องการหรือไม่สนใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่มีความหมายสำหรับผู้เรียน

8. การเรียนรู้แตกต่างกันตามบุคคลและตามวิธีการในการเรียน การเรียนรู้สิ่งเดียวกัน แต่ละบุคคลอาจเรียนรู้ได้ไม่เท่ากันเพราะบุคคลอาจมีความพร้อมต่างกัน มีความสามารถในการเรียนต่างกัน มีอารมณ์และความสนใจที่จะเรียนต่างกัน และมีความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่เรียนต่างกัน ได้ ในการเรียนรู้สิ่งเดียวกัน ถ้าใช้วิธีเรียนต่างกัน ผลของการเรียนรู้ อาจต่างกัน ได้และวิธีเรียนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้มากสำหรับบุคคลหนึ่งอาจไม่ใช่วิธีเรียนที่ทำให้อีกบุคคลหนึ่งเกิดการเรียนรู้ได้มากเท่ากัน

9. การเรียนรู้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งสองทาง การเรียนรู้รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งในด้านดีและไม่ดี ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านดีเพียงอย่างเดียว

10. การเรียนรู้เกิดจากประสบการณ์ทางตรงและประสบการณ์ทางอ้อม ประสบการณ์ตรงเช่น เด็กจับไฟจึงรู้ว่าไฟร้อนอย่างไร กินเกลือจึงรู้ว่ามีรสเค็ม ประสบการณ์ทางอ้อมคือ ประสบการณ์ที่ผู้เรียนมิได้พบหรือสัมผัสได้ด้วยตนเองโดยตรง แต่อาจได้รับประสบการณ์จาก

การอบรมสั่งสอนหรือการบอกเล่า หรือการอ่านหนังสือต่าง ๆ เช่น ตำราวิชาการ นิตยสาร นวนิยาย การรับรู้จากสื่อมวลชน สื่อมวลชนที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของบุคคลในปัจจุบัน ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ที่พิมพ์ออกเผยแพร่แก่สาธารณชนและภาพยนตร์ สิ่งเหล่านี้ล้วนให้ประสบการณ์ทางอ้อมที่จะช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น

11. การเรียนรู้จะเกิดผลดีเมื่อผู้เรียนมีความมุ่งหมาย (Aim) มีความต้องการ (Need) มีความสนใจ (Interest) และได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง (Action)

12. การเรียนรู้ที่แท้จริงจะมีได้เมื่อผู้เรียนได้บรรลุจุดประสงค์ที่ได้รับสิ่งที่ตนต้องการแล้ว

13. การเรียนรู้เดิมประสบการณ์ที่ผ่านมาแล้ว จะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ใหม่ ๆ ขึ้น เนื่องจากการเรียนรู้ใหม่สัมพันธ์กับประสบการณ์เดิม

14. การสอนเป็นการแนะแนวที่จะช่วยให้ผู้เรียน รู้จักช่วยตนเองเพื่อการเรียนดำเนินไป

ด้วยดี

15. การเรียนรู้เป็นสิ่งที่ช่วยในการปรับตัว การเรียนรู้จะช่วยให้สามารถปรับตัวได้ดีขึ้น ในสถานการณ์ต่าง ๆ รู้จักเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เหมาะสมเพื่อให้บรรลุสมความมุ่งหมาย แต่ในการปรับตัวนี้ในบางครั้งบางโอกาสอาจจะพบปัญหาที่เกี่ยวกับเด็กที่ปรับตัวไม่ได้ (Maladjustment)

16. การเรียนรู้ย่อมเป็นผลให้เกิดการสร้างแบบแผนของพฤติกรรมอย่างใหม่ การเรียนรู้ การเพิ่มประสิทธิภาพ การที่เราฝึกฝนการกระทำสิ่งต่าง ๆ ก็เพื่อให้เกิดความชำนาญหรือทำงาน ได้คล่องแคล่วว่องไวขึ้น ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันถือว่าการเรียนรู้ แต่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางลักษณะก็เป็นไปในทางตรงกันข้าม คือ แทนที่จะมีประสิทธิภาพดีขึ้น กลับลดลง เป็นต้น

17. การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นได้โดยเหตุบังเอิญหรือจงใจก็ได้ เช่น การเรียนทฤษฎีต่าง ๆ ฝึกความชำนาญในการอ่านเขียนเป็นการเรียนโดยจงใจ แต่การที่เด็ก ๆ เล่นกีฬาเพื่อความสนุก ก็ได้เพิ่มพูนความสามารถในกีฬานั้น ๆ เป็นการเรียนรู้โดยไม่ได้ตั้งใจตามแนวคิดของ กันยา สุวรรณแสง (อ้างใน วสุรัตน์ ชูดาราทระกูล, 2543, หน้า 13)

จากแนวคิดข้างต้นสอดคล้องเป็นอันดีกับธรรมชาติของการเรียนรู้ในความคิดเห็นของคนไทย คือ พศิน แดงจวง (อ้างใน วสุรัตน์ ชูดาราทระกูล, 2538, หน้า 107-109) ดังนี้

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการไม่ใช่ผล (Process Versus Product) หมายความว่า มนุษย์เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ มากมาย สิ่งเหล่านี้ย่อมแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์ด้านการรับรู้ที่ซับซ้อน นักจิตวิทยาจึงถือว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านั้น ซึ่งไม่ใช่เฉพาะทักษะบางอย่างที่เห็นได้ชัด เช่น การอ่านออกเขียนได้ การนับเลขเป็นเท่านั้น แต่รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างที่ซับซ้อน เช่น การรับรู้ อารมณ์ การคิดหาเหตุผลและอื่น ๆ อีกด้วย

2. การเรียนรู้มิได้หมายถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในด้านดีเท่านั้น (Improvement) หมายความว่า โดยปกติแล้วถือว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลจากการเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงไปในด้านดี เช่น การเกิดนิสัยที่ดีในการทำงาน การเกิดเจตคติที่ดีต่อโรงเรียนและครู ฯลฯ แต่เรามักจะพบอยู่บ่อย ๆ ว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางอย่างเป็นไปในทางที่ไม่ดี เช่น การเกิดเจตคติที่ไม่ดีต่อคนบางคน การเกิดนิสัยการเรียนที่ไม่ดี การทำผิดกติกาสังคมจนติดเป็นนิสัย ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นผลของการเรียนรู้เช่นกัน ฉะนั้น การเรียนรู้จึงรวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งในด้านที่ดีและไม่ดี

3. การเรียนรู้ไม่ใช่วุฒิภาวะ (Maturation) คำว่า วุฒิภาวะ หมายถึง การเจริญเติบโตตามลำดับขั้น วุฒิภาวะเป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์สามารถทำกิจกรรมหรือเรียนรู้สิ่งที่เหมาะสมกับวัยได้ การที่มนุษย์จะทำสิ่งต่าง ๆ ได้ต้องอาศัยทั้งการเรียนรู้และวุฒิภาวะประกอบกัน หากขาดวุฒิภาวะแม้จะได้รับการฝึกฝนมากสักเพียงไรก็ย่อมทำกิจกรรมนั้นไม่ได้ และหากขาดการเรียนรู้ก็ทำกิจกรรมนั้น ๆ ไม่ได้เช่นกัน เช่น นักเรียนที่มีอายุน้อยสามารถสอบเทียบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายได้และสอบคัดเลือกเข้ามหาวิทยาลัยได้ พบว่า จะมีวุฒิภาวะในการศึกษาในมหาวิทยาลัยน้อยกว่าผู้ที่เรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามปกติ

4. การเรียนรู้และการปรับตัว (Adjustment) การเรียนรู้จะช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวได้ดีขึ้นในสถานการณ์ต่าง ๆ รู้จักเปลี่ยนพฤติกรรมให้เหมาะสม เพื่อให้บรรลุผลตามความมุ่งหมาย แต่ในการปรับตัวนี้ในบางครั้งบางโอกาส จะพบปัญหาที่ปรับตัวไม่ได้ (Maladjustment) สถานการณ์บางอย่างในโรงเรียนอาจทำให้ผู้เรียนไม่สามารถปรับตัวได้ เช่น โรงเรียนอาจกำหนดระดับมาตรฐานไว้สูงเกินไป ผู้เรียนบางคนไม่สามารถไปให้ถึงระดับนั้นได้ จึงเกิดปัญหาขึ้น ดังนั้น ผู้สอนจำเป็นต้องส่งเสริมการเรียนรู้ที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. การเรียนรู้และความชำนาญหรือประสิทธิภาพ (Proficiency) ในการฝึกฝนมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดความชำนาญ หรือทำงานได้อย่างคล่องแคล่วว่องไว ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันถือว่าการเรียนรู้ แต่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบางลักษณะ บางประการก็เกินไป ในทางตรงกันข้าม คือ แทนที่จะมีประสิทธิภาพดีขึ้นกลับซ้าลง เป็นต้นว่า ในขณะที่เกิดความเหน็ดเหนื่อยอ่อนเพลีย การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในลักษณะนี้ ไม่ถือว่าการเรียนรู้

6. การเรียนรู้และการศึกษา (Learning and Education) การเรียนรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากประสบการณ์ การเรียนรู้รวมถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้งในด้านดี และด้านไม่ดี การเรียนรู้อาจเกิดโดยความบังเอิญหรือจงใจก็ได้ เช่น การท่องสูตรคูณ การทบทวนบทเรียนก่อนสอบ เป็นการเรียนรู้แบบจงใจ แต่การเล่นกีฬาเพื่อความสนุกก็ได้เพิ่มพูนความสามารถในกีฬานั้น ๆ หรือการจำโฆษณา เช่น “เป๊ปซี่ดีที่สุด” “ส่งโค้กส่งยิ้ม” “เปิดปั๊มติดี” เป็นการเรียนรู้โดยไม่ตั้งใจทั้งสิ้น

อีกทั้งยังพ้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้ตามแนวคิดของนักการศึกษาไทย สุชา จันทน์เอม (อ้างใน วสุรัตน์ ชูดาราทระกูล, 2543, หน้า 15) ได้กล่าวว่า

1. การเรียนรู้เป็นกระบวนการ นักจิตวิทยาบอกว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม เช่น พฤติกรรมในการอ่าน การเรียนเลข การเรียนภาษา ตลอดจนพฤติกรรมที่ซับซ้อน เช่น ทักษะคิด การรับรู้ อารมณ์ และการคิดหาเหตุผล เป็นต้น

2. การเรียนรู้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทุกชนิด ส่วนมากเรานั้นเห็นว่า ควรเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ดี เช่น มีนิสัยในการทำงานดีขึ้น มีความประพฤติดีและความรู้ดีขึ้น อย่างไรก็ตามก็เรามากพบอยู่เสมอว่า พฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงนั้น เปลี่ยนไปในทางที่ไม่ดี การมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาการบางชนิด มีทัศนคติที่ไม่ดีต่อบุคคลบางคนซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ เช่นเดียวกัน

3. การเรียนรู้ไม่ใช่วุฒิภาวะแต่การกระทำต่าง ๆ ของบุคคลต้องอาศัยการเรียนรู้ และวุฒิภาวะประกอบกัน

4. การเรียนรู้เป็นสิ่งที่ช่วยในการปรับปรุงตน การเรียนรู้ช่วยให้รู้จักเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ หรือสิ่งแวดล้อมของเด็ก เด็กบางคนที่ไม่ปรับตัวไม่ได้ดีครูอาจจะต้องให้คำแนะนำและช่วยเหลือกันเป็นพิเศษ ส่งเสริมให้เด็กสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5. การเรียนรู้เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพ เช่น การฝึกฝนในด้านวิชาการต่าง ๆ ร่วมก่อเกิดความชำนาญ และทำงานได้ว่องไวยิ่งขึ้น เป็นการช่วยให้การดำรงชีวิตมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

จากข้อมูลข้างต้นสรุปได้ว่า ธรรมชาติของการเรียนรู้ที่เหล่านักจิตวิทยาและนักการศึกษาข้างต้นต้องการเน้นให้เห็นคือ เมื่อมนุษย์มีการเรียนรู้ นั่นหมายถึง มนุษย์เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอันเนื่องมาจากประสบการณ์ ซึ่งนักจิตวิทยาและนักการศึกษาเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงนี้จะอยู่ในรูปของกระบวนการเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งจะช่วยในการปรับตัวและการเพิ่มประสิทธิภาพของมนุษย์และการเรียนรู้ ไม่ใช่วุฒิภาวะแต่ต้องอาศัยวุฒิภาวะ รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้น อาจเป็นไปได้ทั้งดีและไม่ดี การเรียนการสอนภายในโรงเรียนจะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยพัฒนาให้มนุษย์ฝึกใช้กระบวนการนี้ให้มากที่สุด

องค์ประกอบที่มีผลต่อการเรียนรู้

บุคคลจะมีการเรียนรู้ได้นั้น จะต้องอาศัยปัจจัยต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบ ซึ่งนักการศึกษาไทยมีแนวคิดที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับองค์ประกอบที่มีผลต่อการเรียนรู้ ดังนี้

องค์ประกอบของการเรียนรู้ตามแนวคิดของ พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา (อ้างใน วสุรัตน์ ฐวดารัตระกูล, 2543, หน้า 20-21) ประกอบด้วย

1. วุฒิภาวะ (Maturity) หมายถึง ลำดับขั้นของความเจริญงอกงามหรือพัฒนาการของบุคคลที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติโดยไม่ต้องอาศัยสิ่งเร้าหรือการฝึกฝนใด ๆ วุฒิภาวะของแต่ละบุคคลจะพัฒนาไปตามลำดับวัย ทั้งทางด้านร่างกาย สติปัญญา สังคมและอารมณ์ วุฒิภาวะเป็นภาวะสุกถึงขีด หรือการบรรลุถึงขั้นสุดยอดของการเจริญเติบโตเต็มที่ในระยะใด ระยะหนึ่งและพร้อมที่จะประกอบกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งได้เหมาะสมกับวัย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติไม่จัดว่าเป็นการเรียนรู้ แต่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ดังนั้น ครูจึงต้องยอมรับความจริงว่า เด็กจะไม่สามารถเรียนรู้ได้ถ้ายังไม่ถึงขั้นวุฒิภาวะที่จะเรียนรู้และจำเป็นต้องรอคอยแต่ระหว่างที่คอยนั้น อาจมีการฝึกเพื่อเตรียมความพร้อม โดยฝึกทักษะเป็นต้นให้เหมาะสมกับวัย

2. ความพร้อม (Readiness) เป็นสภาวะของบุคคลที่จะเรียนรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างบังเกิดผล ซึ่งความพร้อมนี้จะขึ้นอยู่กัวุฒิภาวะ (Maturity) ทางร่างกาย สติปัญญา สังคมและอารมณ์ นอกจากนี้ความพร้อมในการเรียนรู้อยู่กับ การฝึกฝนเตรียมตัวตลอดถึงความสนใจที่จะเรียนรู้ในสิ่งนั้น ความพร้อมเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ครูต้องคำนึงถึงในการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้เด็กได้รับประโยชน์มากที่สุดจากการเรียนรู้ เพราะเด็กจะเรียนรู้ทักษะอย่างใดอย่างหนึ่ง

ได้รวดเร็วและเกิดผลดี เด็กจะต้องมีความพร้อมและถ้าเด็กถูกบังคับให้เรียนรู้ในสิ่งใด ในขณะที่เด็กยังไม่มีความพร้อมเด็กจะเกิดความคับข้องใจและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น

3. แรงจูงใจ (Motivation) เป็นความปรารถนาที่จะเรียนรู้ของผู้เรียนซึ่งถือว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้ เพราะแรงจูงใจจะก่อให้เกิดพฤติกรรม เนื่องจากมีแรงผลักดันเกิดขึ้น ดังนั้นในการเรียนการสอนครูจึงจำเป็นต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความต้องการที่จะเรียนรู้ก่อน จึงทำให้การเรียนรู้นั้นได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4. การเสริมแรง (Reinforcement) เป็นตัวกระตุ้นให้คนเรากระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก ซึ่ง สกินเนอร์ (Skinner) ได้เน้นถึงการเสริมแรงว่า เป็นสิ่งสำคัญในการเรียนรู้ โดยกล่าวว่า พฤติกรรมใดก็ตามที่ได้รับการเสริมแรง อินทรีย์ก็มีแนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมของมนุษย์เป็นระบบของความเกี่ยวเนื่องระหว่างสิ่งเร้า การประสานสัมพันธ์และปฏิกิริยาตอบสนอง ดังนั้น เมื่ออินทรีย์แสดงพฤติกรรมออกมาและได้รับการเสริมแรง อินทรีย์จะรู้สึกพึงพอใจและการเสริมแรงนั้นจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้ากับปฏิกิริยาตอบสนองมากขึ้น อินทรีย์จึงแสดงพฤติกรรมนั้นบ่อยขึ้น

5. การถ่ายโอนการเรียนรู้ (Transfer of Learning) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ เพราะเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า การเรียนรู้สิ่งใหม่บางอย่างถ้าได้อาศัยประสบการณ์เดิมเป็นพื้นฐาน จะช่วยให้การเรียนรู้สิ่งใหม่นั้นดีขึ้น เพราะเกิดการถ่ายโอนการเรียนรู้ขึ้น ทั้งนี้เพราะผู้เรียนจะเชื่อมโยงความรู้ในครั้งก่อนมาใช้ในการเรียนรู้ครั้งใหม่ จึงทำให้เรียนรู้สิ่งใหม่ได้เร็วขึ้น

สอดคล้องกับองค์ประกอบที่มีผลต่อการเรียนรู้ตามแนวคิดของ สุชา จันทน์เอม (อ้างใน วสุรัตน์ ชูดาราดระกุล, 2543, หน้า 22-23) การเรียนรู้ต้องประกอบด้วย

1. ตัวผู้เรียน (Individual Variable) ลักษณะที่กำหนดระดับการเรียนรู้เกี่ยวกับตัวผู้เรียนนั้น มีดังนี้

ก. วุฒิภาวะ (Maturity) คือ ระดับความเจริญเติบโตสูงสุดของเด็กในระยะหนึ่ง ความเจริญเติบโตระยะนั้นต้องสูงพอที่จะทำให้เด็กเรียนเรื่องที่เราจัดสอนได้โดยสะดวก วุฒิภาวะนี้มีได้หมายถึงเฉพาะทางด้านร่างกายอย่างเดียว แต่ยังหมายถึงวุฒิภาวะทางสติปัญญา ทางอารมณ์ และทางสังคมอีกด้วย

ข. อายุ (Age) นักจิตวิทยาค้นพบว่า เมื่อคนเราอายุมากขึ้น ความสามารถในการเรียนจะลดลงบ้าง แต่มีความสามารถทางด้านอื่น ๆ เพิ่มขึ้น เช่น ความจำจะไม่ดีเท่าเด็กวัยรุ่น แต่มีความสามารถในการใช้เหตุผลดีขึ้น ตลอดจนควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น นอกจากนี้ยังพบว่า ความสามารถในการเรียนรู้จะถึงขีดสูงสุด เมื่อบุคคลมีอายุประมาณ 20-25 ปี และหลังจากอายุ 35 ปีไปแล้ว ความสามารถในการเรียนรู้จะลดลงไปเรื่อย ๆ

ค. เพศ (Sex) มีผู้ค้นพบว่า ความจริงแล้วเพศชายและเพศหญิงมีความสามารถเรียนรู้ได้ทัดเทียมกัน แต่การที่เพศทั้งสองมีความสนใจในสิ่งต่าง ๆ ไม่เหมือนกันนั้น เนื่องจากขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมมากกว่าความแตกต่างในเรื่องเพศ

ง. ประสบการณ์เดิม (Experience) หรือความรู้เดิม การที่เด็กจะเรียนเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้สะดวก เด็กควรจะมีความรู้เดิมเป็นพื้นฐานเสียก่อนจึงจะเรียนเรื่องใหม่ได้โดยสะดวก

จ. สมรรถนะ (Capacity) หมายถึง ขีดสูงสุดของความสามารถของบุคคล ความสามารถนี้วัดได้โดยใช้แบบทดสอบเชาวน์หรือความถนัดตามธรรมชาติ สมรรถนะจึงเป็นเรื่องที่เราคาดคะเนจากผลของการทดสอบเชาวน์หรือทดสอบความถนัดตามธรรมชาติ ว่าในอนาคตเด็กจะพบความสำเร็จเพียงใด

ฉ. ความบกพร่องทางร่างกายบางประการ (Physical Handicaps) ความบกพร่องของอวัยวะทางร่างกายที่สำคัญได้แก่ สายตา หู ตลอดจนประสาทสัมผัสทั้งหมดเป็นผลต่อการเรียนรู้ของเด็กมาก

ช. การจูงใจ (Motivation) การจูงใจเป็นตัวกระตุ้นให้เด็กเกิดพฤติกรรมที่มีจุดมุ่งหมายแน่นอน การจูงใจเกิดจากเรื่องล่อใจต่าง ๆ ที่จะช่วยให้เด็กเกิดความต้องการที่จะเรียน และรักการเรียน จนได้รับผลสำเร็จจากการศึกษาเล่าเรียนนั้น

2. บทเรียน (Task Variables) ถ้าครูจัดบทเรียนโดยถือเอาเด็กเป็นหลัก (Child Centered) จะทำให้เด็กเรียนได้สะดวกขึ้น แต่ครูส่วนมากมักถือเอาเนื้อหาวิชาที่สอนเป็นหลัก (Subject Matter Centered) เด็กจึงเรียนไม่ได้เต็มที่ เกี่ยวกับบทเรียนควรย้ำถึงลักษณะที่สำคัญ 2 ประการ คือ

ก. ความยาวของบทเรียน ตลอดจนความยากง่ายของบทเรียนและการมีความหมายของบทเรียนนั้นย่อมมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของเด็กได้มาก นักจิตวิทยาบางท่านได้ทดลองพบว่า ผู้เรียนสามารถจำบทเรียนยาว ๆ ได้ดีกว่าบทเรียนสั้น ๆ แต่ข้อสรุปนี้ไม่อาจยืนยัน

ได้เสมอไป ส่วนบทเรียนที่ง่ายและมีความหมายต่อชีวิตของเด็กนั้น เด็กย่อมจำได้ดีและจำได้รวดเร็วกว่าบทเรียนที่ยาก ๆ และไม่มีมีความหมายต่อตัวเด็ก

ข. การรบกวน เช่น การมีกิจกรรมระหว่างเรียนมากจนเด็กสับสน หรือการเรียนที่ไม่ได้รับการพักผ่อนบ้างเป็นการขัดขวางการเรียนรู้ลงไปมาก

3. วิธีเรียน (Method Variables) เกี่ยวกับวิธีเรียนนั้น สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้มีดังนี้

ก. การฝึกฝน (Practice) การฝึกฝนช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้สมบูรณ์ขึ้น การฝึกฝนจะได้ผลเพียงใดขึ้นอยู่กับความตั้งใจจริงของผู้เรียนด้วย

ข. ขนาดของการเรียนรู้ (Degree of Learning) หรือการฝึกฝนเพิ่มเติม จะช่วยให้จำบทเรียนได้ดียิ่งขึ้น เช่น ในกรณีของสูตรทางคณิตศาสตร์หรือวิทยาศาสตร์ เรามักจำได้ดีเพราะเราหมั่นฝึกฝนอยู่เสมอ

ค. การท่องจำ (Recitation) วิธีนี้มักใช้มากในการจำบทอาขยานต่าง ๆ ช่วยให้อ่านได้ดีและนาน

ง. การใช้ประสาทรับรู้เข้าช่วยในการเรียน (Sensory Modality) นั่นคือ บางคนอาจจะเรียนได้ดีที่สุดด้วยการอ่าน บางคนฟังแล้วจำได้เร็วที่สุด ประสาทสัมผัสนับว่ามีอิทธิพลต่อการเรียนรู้มากที่สุดทีเดียว

จ. เครื่องล่อใจ (Incentive) หมายถึง สิ่งของหรือภาวะต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดแรงจูงใจในการเรียน เป็นต้นว่า การชมเชย การตำหนิ การแข่งขัน การให้รางวัล การลงโทษ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของบุคคลทั้งสิ้น

สถานภาพและความจำเป็นในการปฏิรูปการเรียนรู้

สถานภาพการเรียนรู้ในปัจจุบัน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 2-5) กล่าวว่า ท่ามกลางภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจ ความผันผวนทางการเมือง ความฟุ่กร้อนทางวัฒนธรรมและศีลธรรม ความพ่ายแพ้ในสนามแข่งขันที่ต้องวัดกันด้วยคุณภาพและสมรรถภาพคนไทยและสังคมไทยเริ่มต้นตัวที่จะติดตามความเปลี่ยนแปลง ทั้งทางบวกและทางลบของประเทศชาติอย่างใกล้ชิด เมื่อใดก็ตามที่คนส่วนใหญ่ของประเทศยังยากจนและอ่อนล้า ขาดสิทธิและโอกาสในการพัฒนาตนเอง ครอบครัวและการทำมาหากินเสียงเรียกร้องให้มีการปรับปรุงคุณภาพของการศึกษาก็ยิ่งดังก้องขึ้นตามลำดับ และเร่งรีบให้เกิดการปฏิรูปโดยพลัน

รัฐได้ทุ่มเทงบประมาณเพื่อจัดการศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ผู้บริหาร ครู ผู้ปกครอง ชุมชน ได้แสดงความมุ่งมั่นในการปรับปรุงกระบวนการศึกษาทุกด้าน ให้สามารถสนองตอบความต้องการของชีวิตและสังคม และก้าวทันต่อความก้าวหน้าของโลก สังคมโลก แต่สภาพปัจจุบันการจัดหลักสูตรและการเรียนการสอนยังไม่บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์

ความยากจน ความมั่งงาย ความเอารัดเอาเปรียบ ความทุจริตยังมีอยู่ทุกหนแห่ง ช่องว่างห่างไกลระหว่างคนสิ้นไร้และคนมั่งมี ประชาธิปไตยยังกึ่งดิบกึ่งดี ทุกครั้งทุกเหตุการณ์ที่เกิด ทุกคนหันมาโทษการศึกษา

การเรียนการสอนยังไม่มีคุณภาพเป็นที่พอใจ คนไทยต้องมีความรู้ ความสามารถ มากกว่านี้ โรงเรียนต้องมีประสิทธิภาพมากกว่านี้

อะไรที่บ่งบอกว่าต้องปฏิรูปการเรียนการสอนในระบบโรงเรียน

1. คนทุกวัยตั้งแต่เกิดจนจบมหาวิทยาลัย เรียนแต่วิชา รู้แต่หนังสือ ถูกล้อมกรอบ ด้วยตารางสอนและห้องเรียน การพัฒนาคนจึงไม่เอื้อให้มีคุณสมบัติ มองกว้าง คิดไกล ใฝ่สูง มุ่งทำงาน ชาลยชีวิต
2. วิธีการเรียนการสอนไม่เน้นกระบวนการ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาในด้านการคิดวิเคราะห์ การแสดงความคิดเห็น และการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ทำให้ผู้เรียนขาดคุณลักษณะช่างสงสัย และใฝ่หาคำตอบ ยังเน้นการสอนหนังสือมากกว่าการสอนคน นอกจากนี้ ยังขาดการเชื่อมโยง ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีที่ทันสมัย
3. ครูยังเป็นผู้มีอำนาจในชั้นเรียน ครูยังคงยึดมั่นว่าตนเองเป็นผู้รู้มากที่สุด ถูกที่สุด และมีอำนาจมากที่สุดในกระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนมีหน้าที่รับและปรับตัวให้สอดคล้องกับเนื้อหา ความรู้และวิธีการของครู สถานศึกษาจึงไม่เป็นโรงเรียนเพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียนแต่เป็น “โรงสอน”
4. กระบวนการเรียนรู้เป็นความทุกข์ อับเฉา น่าเบื่อหน่าย ทั้งพ่อแม่ ครู นักเรียนยึดหลักสูตรเป็นเกณฑ์ เนื้อหาสาระทั้งหมด การสอบและคะแนนสอบเป็นสิ่งพิพากษาความสำเร็จ ทุกคนจึงเครียด ขาดความสุขในการศึกษา
5. โรงเรียนไม่สร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ เป็นอาณาเขตที่ขาดความสัมพันธ์กับชีวิตชุมชน ห่างไกลธรรมชาติและแหล่งเรียนรู้ที่ปลูกเร้าบรรยากาศทางปัญญา ครอบครัวและชุมชนไม่มีโอกาสร่วมคิดร่วมสร้างกระบวนการเรียนรู้

6. กระบวนการเรียนการสอนยังเป็นพฤติกรรมจำเจและพฤติกรรมถ่ายทอด สักส่วน การฝึกปฏิบัติ การฝึกคิด และการอบรมบ่มนิสัย ยังมีน้อยกว่าการท่องบ่นเนื้อหา ผู้เรียนเคยชินต่อการทำตาม เชื้อฟัง นั่งนิ่ง จึงขาดความคล่องในการคิดแบบวิทยาศาสตร์ ไม่ได้รับการปลูกฝังความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติ

7. ตลอดเวลาอันยาวนานในระบบโรงเรียน เด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่มีโอกาสน้อยที่จะได้รับการอบรมบ่มนิสัยให้พากเพียรสู้งาน ยึดมั่นความสุจริต ทั้งกาย วาจา ใจ การบ่มเพาะคุณธรรมและสุนทรียภาพยังไม่เข้มแข็งพอจนเกิดผลแก่ผู้เรียน

อย่างไรก็ตามในภาวะวิกฤตก็ยังมีโอกาสที่เป็นความหวัง ในปัจจุบันยังมีครูและผู้บริหารสถานศึกษาจำนวนมากที่สามารถพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด และประสบความสำเร็จ กระบวนการเรียนการสอนที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดมีชื่อเสียงใหม่ หากแต่มีการริเริ่มพัฒนามานาน ครูดีทั่วแผ่นดินได้ใช้กระบวนการนี้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ และได้สั่งสมบทเรียนมายาวนาน แม้ว่าสถานการณ์จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร ครูและผู้บริหารสถานศึกษาเหล่านี้ ก็ยังคงสามารถพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดให้ประสบผลสำเร็จได้ด้วยจิตวิญญาณแห่งความเป็นครู ด้วยความรักความเมตตาต่อศิษย์อย่างเปี่ยมล้น และด้วยความศรัทธาอย่างมั่นคงต่อวิชาชีพครูของตน ยิ่งในภาวะการณปัจจุบันที่เอื้อต่อการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด และกระแสนโยบายปฏิรูปการเรียนรู้ในความสนใจของประชาชนอย่างกว้างขวาง จึงเป็นปัจจัยส่งเสริมสนับสนุนให้การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดประสบความสำเร็จได้

ทุกฝ่ายในวงการศึกษาได้พยายามปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนเพื่อสร้างคนให้มีคุณภาพอย่างต่อเนื่อง แต่เท่าที่ทำมีลักษณะเป็นการปฏิสังขรณ์ คือซ่อมแซม ปรับปรุง ปะหุณาบาท ยังมีได้ลงลึกมากพอถึงการเปลี่ยนแปลงในหัวใจ ความคิด จิตสำนึกของคน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้แผ้วถางทางนำมาสู่จุดเปลี่ยนของการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนอย่างจริงจัง เพื่ออนาคตอันสดใสของสังคมไทย

ความจำเป็นต้องปฏิรูปการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 5-9) กล่าวว่า ประชาคมการศึกษา นักคิด นักการศึกษา สถาบันทางสังคม ศาสนา วัฒนธรรมและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับ

การจัดการศึกษาทั้งหลายต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ถึงเวลาต้องปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้ของคนไทยทั้งชาติ ด้วยเหตุผลและความจำเป็นดังนี้

1. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของคนไทย

การปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้ใหม่จะช่วยพัฒนาคนไทยให้เป็นคนที่มีความรู้ คู่คุณธรรม ตระหนักในคุณค่าของตนเอง ผู้อื่นและสรรพสิ่งทั้งหลาย รู้จักควบคุมตนเองให้อยู่ในครรลองแห่งความดีงาม รับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนเอง เป็นคนมีเหตุผล ขอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพกฎกติกาของสังคม มีความขยัน ซื่อสัตย์ และเสียสละเพื่อส่วนรวม มีความสามารถในการใช้ศักยภาพของสมองทั้งซีกซ้าย – ขวา อย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน คือ ความสามารถในการใช้ภาษาสื่อสาร การคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์แบบวิทยาศาสตร์ คิดเป็นระบบ สามารถใช้สติปัญญาอย่างเฉลียวฉลาดลึกซึ้ง เพื่อเรียนรู้ให้บรรลุความจริง ความดี ความงามของสรรพสิ่ง เป็นคนที่มีสุขภาพกาย – ใจดี มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ บุคลิกภาพร่าเริงแจ่มใส จิตใจอ่อนโยนและเกื้อกูล มนุษยสัมพันธ์ดี เผชิญและเผชิญปัญหาได้ ดำรงชีวิตอย่างอิสระและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

2. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อเพิ่มพูนความเข้มแข็งของสังคมไทย

เมื่อสมาชิกของสังคมได้รับการพัฒนาความตระหนักและจิตสำนึกร่วมกันในการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหาของส่วนรวม คนทุกชุมชนย่อมพร้อมที่จะมีส่วนร่วมถักทอความคิดร่วมจิตกันทำงาน อย่างไม่เห็นแก่ตัว มีการบริหารจัดการอย่างถูกต้องแบบคาย ลดความขัดแย้ง ทุกคนรับผิดชอบนำพาสังคมให้ก้าวหน้า ด้วยต่างก็รู้คุณค่าของตนเอง

ประเทศไทยจะไม่ประสบความสำเร็จในการปฏิรูปการเมือง การปฏิรูประบบราชการ การปฏิรูประบบเศรษฐกิจ และการปฏิรูปอื่นใด ถ้าไม่ปฏิรูปการศึกษาตรงหัวใจคือ การปฏิรูปการเรียนรู้

3. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ยุคโลกาภิวัตน์

การจัดกระบวนการเรียนรู้ต้องให้สอดคล้องกับโลกยุคโลกาภิวัตน์ อันเป็นยุคอิเล็กทรอนิกส์ และไฮเทคก้าวหน้าแสงที่วิทยาการเจริญรุดหน้า ความรู้และสรรพวิทยาการเดินทางไปถึงที่ต่าง ๆ ด้วยความรวดเร็ว ข้อมูลและสาระความรู้ต่าง ๆ เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ผู้เรียนทุกวัยจึงต้องมีโอกาสเรียนรู้จากแหล่งความรู้ที่มีอยู่รอบตัว ทั้งจากครูคน ครูเครื่อง และครูธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

ผู้เรียนในยุคโลกาภิวัตน์จะต้องมีความสามารถในการใช้ภาษาได้มากกว่า 1 ภาษา คือ ต้องรู้และใช้ภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง คล่องแคล่วและใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อสื่อสารกับสากลได้ด้วย ต้องมีความคล่องแคล่วในการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น คอมพิวเตอร์ อินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นประตูที่เปิดออกไปสู่โลกกว้าง เพื่อเข้าถึงข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ และรู้จักสังเคราะห์ข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับชีวิตของตน ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ

4. ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง และสังคมไทย

การปฏิรูปการเรียนรู้จะเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เป็นการเปิดแนวทางใหม่ ๆ ให้แก่ครู พ่อแม่ ชุมชน มีอิสระในการอบรมเลี้ยงดู ให้การศึกษา จัดหลักสูตร และการบริหารจัดการให้เกิดวัฒนธรรมการเรียนรู้ที่กลมกลืนกับท้องถิ่น การลดทอนกรอบกระบวนแบบ คำสั่งของส่วนกลางลง เพื่อให้เกิดความหลากหลายในการปฏิบัติ เช่น การจัดชั้นเรียนและตารางเรียนที่ยืดหยุ่นและเอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ การลดภาระงานที่ไม่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ครูมีเวลาสำหรับค้นคิดเพื่อวางแผนเตรียมการจัดกระบวนการเรียนรู้ การสร้างบทเรียน การออกแบบแผนการเรียนรู้ที่ครอบครัว ชุมชน สถานศึกษา ได้ร่วมกันคิด และเกื้อหนุนกันและกัน เป็นต้น

ปัจจุบันมีเสียงเรียกร้องจากเด็กและเยาวชน พ่อแม่ ผู้ปกครอง ให้มีการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานของโรงเรียน โดยเฉพาะในเรื่องการจัดกระบวนการเรียนการสอนแบบใหม่ที่มีสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่จะทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยความสุข มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ทุกขั้นตอน ได้พัฒนาสมอง การคิด และสติปัญญาอย่างเต็มศักยภาพ ได้แสดงออกอย่างสร้างสรรค์ หากครูและผู้บริหารสถานศึกษาได้ปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนของตนให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แล้ว เราก็จะมีโรงเรียนดี ๆ ครูดี ๆ ที่มีคุณภาพทัดเทียมกันเกิดขึ้นเต็มแผ่นดิน

5. ปฏิรูปการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกฎหมาย

การปฏิรูปการเรียนรู้ถือเป็นหัวใจของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จึงเป็นภารกิจที่มีกฎหมายรองรับ ครู อาจารย์ และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องถือปฏิบัติให้บรรลุผลสำเร็จ ตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย ไม่นับนโยบายหรือแผนงานที่ใครจะทำก็ได้ไม่ทำก็ได้ หรือเปลี่ยนแปลงได้ตามใจชอบของบุคคลใดบุคคลหนึ่งเหมือนอดีตที่ผ่านมา ด้วยความจำเป็น

ดังกล่าวข้างต้น ครูและผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอน ต้องทบทวนบทบาทของตนเองว่า การจัดการเรียนการสอนที่ตนกำลังดำเนินการอยู่มีคุณภาพ ถูกต้อง เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพของสังคมไทยและสังคมโลกปัจจุบันมากน้อยเพียงไร ภายหลังจากประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 อันเป็นกฎหมายแม่บทของการจัดการศึกษาที่มุ่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทุกด้าน ทุกมิติ ถึงเวลาแล้วที่เราทุกคนจะร่วมใจพร้อมกันปฏิรูปวัฒนธรรมการเรียนรู้ ด้วยจิตที่อาสาและด้วยใจรักในวิชาชีพ ทั้งนี้ เพื่อเกิดผลทางการเรียนการสอนที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

และจากรายงานการประชุมข้อปฏิบัติการด้านการศึกษา (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2544, หน้า 7) เมื่อวันที่ 29 เมษายน 2544 ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีนั่งเป็นประธานในการประชุม ผู้เกี่ยวข้องกับการศึกษาทุกฝ่ายได้ให้ความร่วมมือระดมความคิดเกี่ยวกับมาตรการและแนวปฏิบัติในการพัฒนาการศึกษาไทยให้บังเกิดผลสำเร็จ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวกับการเรียนรู้และการวัดผลประเมินผล มีข้อเสนอ ดังนี้

1. ครูผู้สอนควรใช้วิธีการสอนแบบที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) และเป็นผู้แนะนำ (Coaching) ให้แก่ผู้เรียนทั้งด้านวิชาการและแนวทางชีวิต เป็นคนใจดีมีเหตุผล เป็นตัวอย่างที่ดี ใฝ่หาความรู้ สามารถตั้งคำถามเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักคิด วิเคราะห์ และค้นคว้าหาความรู้
2. ควรให้ผู้เรียน ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ท้องถิ่น มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยใช้แหล่งชุมชน องค์กรต่าง ๆ เป็นแหล่งการศึกษา แหล่งการเรียนรู้ของชุมชน
3. สร้างกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างการเรียนรู้ในโรงเรียนกับความเป็นจริง เช่น ฝึกปฏิบัติจริงในสถานประกอบการ การเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมจริง
4. ปฏิรูประบบการเรียนรู้ เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนรู้วิธีเรียนรู้ (Learning how to learn) รู้วิธีดำรงชีวิตอยู่ (Learning how to be) และรู้วิธีที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น (Learning how to live together)
5. ไม่ควรเลือกวิธีการสอบด้วยวิธีการตอบคำถาม ด้วยการเลือกตัวเลือก แต่ควรใช้วิธีการสอบเพื่อวัดความรู้ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ความคิดสร้างสรรค์ และเพื่อส่งเสริมการปฏิรูปการเรียนรู้ ทั้งผู้สอนและผู้เรียนอันจะทำให้เกิดการเรียนรู้ ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ใหม่ และสร้างนวัตกรรมตลอดเวลา รวมทั้งจะช่วยสร้างให้เกิดระบบความคิด และความสามารถในการสร้างสรรค์และจินตนาการในตัวผู้เรียน

สำหรับด้านการวัดผลประเมินผลนั้น ในส่วนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2544, หน้า 3) ได้เปรียบเทียบการวัดผลประเมินผลระบบเดิมกับวิสัยทัศน์ใหม่ดังนี้

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบการวัดผลประเมินผลระบบเดิมกับวิสัยทัศน์ใหม่

ระบบเดิม (Old System)	วิสัยทัศน์ใหม่ (New Vision)
1. เน้นการให้คะแนน การตกและการซ้ำชั้น	1. เน้นการดูความก้าวหน้า พัฒนาการ ความต่อเนื่องในการประเมิน
2. เน้นการประเมินความสามารถในการท่องจำ	2. เน้นการประเมินการพัฒนาทางสติปัญญา สังคม อารมณ์ และสมรรถภาพทางกาย
3. คาดหวังให้นักเรียนทุกคนพัฒนาตามขั้นตอน และระยะเวลาที่กำหนด	3. ยอมรับในความแตกต่างทั้งรูปแบบการเรียนรู้ และระยะเวลาที่ใช้ในการเรียนรู้ที่ไม่เท่ากัน
4. ใช้ผลการทดสอบเป็นตัวชี้วัดความสามารถที่สำคัญ	4. ใช้ตัวชี้วัดความสามารถที่หลากหลาย
5. เปรียบเทียบความสามารถของนักเรียนกับมาตรฐานระดับชาติ	5. เปรียบเทียบความสามารถของนักเรียนกับ ผลงานของนักเรียนเอง
6. ประเมินผลปีละ 1 – 2 ครั้ง	6. ประเมินผลสม่ำเสมอ ต่อเนื่องตลอดปี
7. ใช้ผลการประเมินเพื่อกล่าวโทษหรือลงโทษ นักเรียนหรือครู	7. นำผลการประเมินมาช่วยปรับปรุงการเรียนรู้ ของผู้เรียนและการสอนของครู
8. ไม่สนับสนุนให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และการทดลองแนวคิด แนวทางใหม่ ๆ	8. สนับสนุนความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และการ ทดลองแนวคิดและแนวทางใหม่
9. เน้นการประเมินความรู้ที่นักเรียนมีอยู่แล้ว	9. เน้นประเมินสิ่งที่นักเรียนทำได้
10. มีคำตอบที่ถูกต้องเพียงคำตอบเดียว	10. มีคำตอบและทางเลือกที่หลากหลาย
11. รายงานผลการประเมินในเชิงเปรียบเทียบ และแข่งขันกับผู้อื่น	11. รายงานผลการประเมิน โดยบอกถึงความก้าวหน้าเป็นรายบุคคล
12. ครูเป็นผู้ตัดสินความถูกต้องเพียงผู้เดียว	12. นักเรียนมีส่วนร่วมในการนำเสนอและออก ความคิดเห็น

ที่มา : (หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, 2544, หน้า 3)

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด, 2543, หน้า 2) ได้กล่าวถึงลักษณะกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ไว้ดังนี้ คือ เป็นกระบวนการทางปัญญาที่พัฒนาบุคคลอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ เป็นกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม เน้นกระบวนการคิดและการปฏิบัติจริง ได้เรียนรู้ตามสภาพจริง สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างกว้างไกล เป็นกระบวนการที่มีทางเลือกและมีแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย น่าสนใจ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันโดยมีผู้เรียน ครู และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายร่วมจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ และมุ่งประโยชน์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ เพื่อให้ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่งและคนมีความสุข

นอกจากนั้น (การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด, 2543, หน้า 7-8) ได้กล่าวถึงรูปแบบของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดไว้ว่า

การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุดหรือการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง สามารถจัดได้หลายรูปแบบด้วยกัน แต่มีรูปแบบหนึ่งที่ได้รับ ความสนใจและง่ายต่อการนำไปปฏิบัติคือ โมเดล ชิปปา (CIPPA MODEL) ของ ทิศนา แจมมณี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

C มาจากคำว่า Construct ซึ่งหมายถึง การสร้างความรู้ตามแนวคิดของ Constructivism กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีควรเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสสร้างความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อตนเอง การที่ผู้เรียนมีโอกาสได้สร้างความรู้ด้วยตนเองนี้ เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสติปัญญา

I มาจากคำว่า Interaction ซึ่งหมายถึง การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือสิ่งแวดล้อมรอบตัว กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดีจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลและแหล่งความรู้ที่หลากหลาย ซึ่งเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางสังคม

P มาจากคำว่า Physical Participation ซึ่งหมายถึง การให้ผู้เรียนมีโอกาสได้เคลื่อนไหวร่างกายโดยการทำกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางกาย

P มาจากคำว่า Process Learning หมายถึง การเรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ดี ควรเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้กระบวนการต่าง ๆ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น กระบวนการแสวงหาความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการแก้ปัญหา กระบวนการกลุ่ม กระบวนการพัฒนาตนเอง เป็นต้น การเรียนรู้กระบวนการเป็นสิ่งที่สำคัญ เช่นเดียวกับการเรียนรู้เนื้อหาสาระต่าง ๆ การเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการเป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมทางด้านสติปัญญาอีกทางหนึ่ง

A มาจากคำว่า Application หมายถึง การนำความรู้ที่ได้เรียนรู้ไปประยุกต์ใช้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์จากการเรียนและช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพิ่มเติมขึ้นเรื่อย ๆ กิจกรรมการเรียนรู้ที่มีแต่เพียงการสอนเนื้อหาสาระให้ผู้เรียนเข้าใจ โดยขาดกิจกรรมการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ จะทำให้ผู้เรียนขาดการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้ไม่เกิดประโยชน์เท่าที่ควร การจัดกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้เป็นการช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมในด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลาย ๆ ด้าน ขึ้นอยู่กับลักษณะของสาระของกิจกรรมที่จัด

ส่วนศูนย์พัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน (พ.ค.ร.) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด, 2543, หน้า 10-12) ได้กำหนดตัวบ่งชี้การเรียนของผู้เรียนและการสอนของครูไว้ดังนี้

ตัวบ่งชี้การเรียนของผู้เรียน

1. มีประสบการณ์ตรงสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
2. ฝึกปฏิบัติจนค้นพบความถนัดและวิธีการของตนเอง
3. ทำกิจกรรมแลกเปลี่ยนการเรียนรู้จากกลุ่ม
4. ฝึกคิดอย่างหลากหลายและสร้างสรรค์ จินตนาการ คลอดจนได้แสดงออก

อย่างชัดเจน และมีเหตุผล

5. ได้รับการเสริมแรงให้ค้นหาคำตอบแก้ปัญหาด้วยตนเองและร่วมกันแก้ปัญหา
6. ได้ฝึกค้นรวบรวมข้อมูลและสร้างสรรค์ความรู้ด้วยตนเอง
7. เลือกทำกิจกรรมตามความสามารถ ความถนัดและความสนใจของตนเอง

อย่างมีความสุข

8. ฝึกตนเองให้มีวินัยและรับผิดชอบในการทำงาน
9. ฝึกประเมิน ปรับปรุงตนเองและยอมรับผู้อื่น ตลอดจนสนใจใฝ่หาความรู้
อย่างต่อเนื่อง

ตัวบ่งชี้การสอนของครู

1. เตรียมการสอนทั้งเนื้อหาและวิธีการ
2. จัดสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ปลูกเร้าและจูงใจและเสริมแรงให้ผู้เรียน
เกิดการเรียนรู้
3. เอาใจใส่ผู้เรียนเป็นรายบุคคลและแสดงความเมตตาต่อผู้เรียนอย่างทั่วถึง
4. จัดกิจกรรมและสถานการณ์ให้ผู้เรียน ได้แสดงออกและคิดอย่างสร้างสรรค์
5. ส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกคิด ฝึกทำ และฝึกปรับปรุงตนเอง
6. ส่งเสริมกิจกรรมแลกเปลี่ยน เรียนรู้จากกลุ่ม พร้อมทั้งสังเกตส่วนดีและปรับปรุง
ส่วนด้อยของผู้เรียน

7. ใช้สื่อการสอนเพื่อฝึกการคิด การแก้ปัญหาและการค้นพบความรู้
8. ใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายและเชื่อมโยงประสบการณ์กับชีวิตจริง
9. ฝึกฝนกิจกรรมรายสัปดาห์และวินัยตามวิถีวัฒนธรรมไทย
10. สังเกตและประเมินพัฒนาการของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

การบูรณาการ

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (การบูรณาการ, 2543, หน้า
1 – 3) ได้กล่าวถึง การบูรณาการการเรียนรู้ไว้ดังนี้

ความหมาย

การบูรณาการ เป็นการจัดการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ความเข้าใจและทักษะ ในศาสตร์
หรือวิชาต่าง ๆ มากกว่า 1 วิชาขึ้นไปรวมเข้าด้วยกันภายใต้เรื่องราว โครงการหรือกิจกรรม
เดียวกัน เพื่อแก้ปัญหา หรือแสวงหาความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

แนวคิดของการบูรณาการ

ในบรรดานักการศึกษา มีความเชื่อว่า ทฤษฎีการสร้างความรู้โดยผู้เรียน
(Constructivism) ต่างก็ให้การสนับสนุนแนวคิดของการบูรณาการ กล่าวคือ โดยการรวมข้อมูล

พื้นฐาน (Data) บุคคลสามารถสร้างเป็นข้อมูล (Information) โดยการรวมข้อมูลต่าง ๆ บุคคลสามารถสร้างเป็นความรู้ (Knowledge) โดยการรวมความรู้ต่าง ๆ บุคคลสามารถสร้างเป็นสติปัญญา (Wisdom)

เหตุผลที่ดื่อบุรณาการ

1. การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ ทำให้ผู้เรียนได้ประยุกต์ใช้ความคิด ประสบการณ์ ความสามารถ และทักษะต่าง ๆ ในเวลาเดียวกัน ทำให้ได้รับความรู้ ความเข้าใจในลักษณะองค์รวม ซึ่งจะส่งผลให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง เนื่องจากเป็นการเรียนรู้ที่ใกล้เคียงและสอดคล้องกับชีวิตจริง

2. หลักสูตรและการเรียนรู้แบบบูรณาการมีประโยชน์ในการลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาต่าง ๆ ปัจจุบันความรู้และข้อมูลต่าง ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้การเรียนรู้แบบสัมพันธวิชา มีความสำคัญมากกว่าแต่ละวิชา ต่างก็จะเพิ่มเนื้อหาวิชาของตนเข้าไป

3. การเรียนรู้แบบบูรณาการ สามารถตอบสนองความสามารถของผู้เรียนซึ่งมีหลายด้าน เช่น ภาษา คณิตศาสตร์ การมองพื้นที่ ความแคล่วคล่องของร่างกายและความเคลื่อนไหว ดนตรี สังคมหรือนุชยสัมพันธ์ และความรู้ความเข้าใจตนเอง ซึ่งรวมเรียกว่า “พหุปัญญา”

(Multiple Intelligence) และตอบสนองต่อความสามารถที่จะแสดงออก และตอบสนองทางอารมณ์ (Emotional Intelligence)

ประโยชน์ของการบูรณาการ

การนำความคิดรวบยอดของวิชาต่าง ๆ มาหลอมรวมมีประโยชน์หลายประการ ที่สำคัญที่สุดก็คือ คุณค่าในการนำความรู้และทักษะไปใช้ ข้อผิดพลาดของการไม่นำสิ่งที่ได้เรียนหรือวิชาการต่าง ๆ ที่เรียนมาสัมพันธ์กันก็คือ ผู้เรียนจะเข้าใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งเฉพาะในสถานการณ์หนึ่งเท่านั้น แต่เมื่อพบกับสถานการณ์ใหม่ จะไม่เข้าใจหรือไม่สามารถนำความรู้ ทักษะที่มีไป

ประยุกต์ใช้ได้ ตัวอย่างเช่น ผู้เรียนมีความรู้ทักษะในการเขียนรายงาน ในวิชาภาษา แต่ไม่สามารถจะนำความรู้ ทักษะพื้นฐานที่มีอยู่แล้วไปใช้ในการเขียนรายงานในวิชาวิทยาศาสตร์ได้ เป็นต้น ดังนั้น การบูรณาการหรือการสร้างเชื่อมโยงระหว่างวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตร จะช่วยให้ผู้เรียนตระหนักว่า สิ่งที่ได้จากสถานศึกษามีประโยชน์ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตจริง

การเรียนรู้แบบบูรณาการ หรือการหลอมรวมวิชา เป็นแนวทางที่ทำให้ครูผู้สอนได้ทำงานร่วมกัน กล่าวกันว่า อาชีพครูเป็นอาชีพที่ต่างคนต่างทำงานมากที่สุด ซึ่งจริง ๆ แล้วไม่น่าจะ

เป็นเช่นนั้น เมื่อครูวิทยาศาสตร์ต้องการจะเชื่อมโยงเรื่องหนึ่งเรื่องใดกับวิชาสังคมศึกษา ก็ควรจะประสานงานกัน แต่จะร่วมมือกันทำงาน ร่วมมือกันอย่างไร ขึ้นอยู่กับวิธีหรือลักษณะในการบูรณาการที่จะนำมาใช้

การใช้แหล่งข้อมูลท้องถิ่น

โรงเรียนเจ้าหมื่นวิทยาได้จัดสร้างอาคารอศุคปัญญา เพื่อเป็นพิพิธภัณฑ์สถานที่เป็นแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้ก่อกำเนิดขึ้นด้วยแรงศรัทธาของหลายฝ่าย โดยเฉพาะคณะผู้บริหาร ครู อาจารย์โรงเรียนเจ้าหมื่นวิทยา รวมทั้งความร่วมมือของผู้ปกครอง นักเรียนโรงเรียนเจ้าหมื่นวิทยา และชาวบ้านในอำเภอเจ้าหมื่น ได้บริจาคสิ่งของที่แสดงถึงคุณค่าภูมิปัญญาของคนเจ้าหมื่น ตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้ให้การสนับสนุนแลเป็นกำลังใจ อาคารอศุคปัญญาเป็นสถานที่รวบรวมสิ่งที่มีคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของประชาชนชาวอำเภอเจ้าหมื่น เพื่อให้เยาวชนและบุคคลทั่วไปได้ศึกษาประวัติความเป็นมาและความเป็นอยู่

อาคารอศุคปัญญา ศูนย์ภูมิปัญญาอำเภอเจ้าหมื่นของโรงเรียนเจ้าหมื่นวิทยาได้ทำพิธีเปิดอาคาร โดยอธิบดีกรมสามัญศึกษา กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 อาคารอศุคปัญญาปรับปรุงจากอาคารเรียนชั่วคราว มีขนาดกว้าง 8 เมตร ยาว 56 เมตร ภายในอาคารจะถูกจัดแบ่งออกเป็นทั้งหมด 10 หมวดหมู่ มีการจัดนิทรรศการนำเสนอความรู้หลายรูปแบบที่ให้ความรู้และเกิดการเรียนรู้ต่าง ๆ เกี่ยวกับภูมิปัญญาของคนในอำเภอเจ้าหมื่น

หมวดที่ 1 อำเภอเจ้าหมื่น

ประวัติความเป็นมา ตำนานเรื่องเล่าขานของอำเภอเจ้าหมื่น ข้อมูลต่าง ๆ ทางด้านสภาพทั่วไป สภาพภูมิศาสตร์ สภาพสังคมและวัฒนธรรม จำนวนประชากร ตลอดจนสถานที่ท่องเที่ยวและสถานที่พักผ่อนของอำเภอเจ้าหมื่น

หมวดที่ 2 การบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การประกอบอาชีพ

ปัจจุบันนักเรียนสามารถบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้ของที่ระลึก จำหน่ายให้ผู้สนใจ เช่น การประดิษฐ์กรอบรูปโดยใช้ลายไทยโดยใช้เรือเถาตานมาประยุกต์เป็นองค์ประกอบ การจักสาน ผลิตภัณฑ์ข้าว ตะกร้า เป็นต้น

หมวดที่ 3 วัดและโบราณสถาน

สถานที่ตั้งของวัดที่สำคัญและโบราณสถานในอำเภอเจ้าหมื่น ศิลปด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรมที่เป็นมรดกของชาวอำเภอเจ้าหมื่น

หมวดที่ 4 บ้านและที่อยู่อาศัย

ได้จัดแสดงที่อยู่อาศัย แสดงสภาพความเป็นอยู่ สภาพบ้านเรือนในอดีตของ
อำเภอแจ้ห่ม

หมวดที่ 5 การละเล่นและนันทนาการ

เป็นหมวดที่แสดงถึงภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของคนไทยและของคนในอำเภอแจ้ห่ม
เพื่อเป็นการสร้างความสนุกสนาน เพลิดเพลิน จึงได้คิดการละเล่นในลักษณะต่าง ๆ เช่น ชนกวาง
เล่นบ่าบ้า การปั้นบ่าขี้เข้ การพ้อนคมะผาบ การพ้อนเจิง เป็นต้น

หมวดที่ 6 ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อ

แสดงถึงวิถีชีวิตของคนในอำเภอแจ้ห่ม ซึ่งยึดถือเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี ปฏิบัติ
สืบทอดกันมา เช่น ประเพณีตานก๋วยสลาก การนับวันเดือนปี พิธีหมอเมืองหมอเมื่อ พิธีเลี้ยงผี
พิธีเสดาะเคราะห์ สืบชะตาต่าง ๆ เป็นต้น

หมวดที่ 7 คนตรีพื้นเมือง

เป็นนิทรรศการเกี่ยวกับเครื่องดนตรีพื้นเมือง จัดให้มีเวทีสำหรับการแสดงดนตรี
พื้นเมืองคณะระสังคีตเสียงซิ่งของนักเรียนโรงเรียนแจ้ห่มวิทยา

หมวดที่ 8 ผ้าและการแต่งกาย

ได้จัดแสดงให้เห็นถึงการผลิตผ้าเพื่อประโยชน์ใช้สอย สิ่งที่ทำให้คนชาวอำเภอแจ้ห่ม
เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดีคือ การผลิตผ้าพื้นเมือง โดยเน้นให้รู้ถึงกระบวนการผลิตผ้าพื้นเมืองและ
ศิลปการแต่งกายของคนในอำเภอแจ้ห่มในอดีต

หมวดที่ 9 อาชีพ

มีการจัดแสดงถึงวิถีการดำรงชีวิต การทำมาหากินอาชีพต่าง ๆ ของคนในอำเภอแจ้ห่ม
ที่สำคัญ ได้แก่ อาชีพประมง ทำนา ทำไร่ ทำสวน ไร่ยาสูบ ทำน้ำปู น้ำผัก เครื่องจักสาน
การทอผ้า เป็นต้น

หมวดที่ 10 อุปกรณ์ในการดำรงชีวิต

ได้จัดเอาสิ่งของที่เป็นภูมิปัญญาที่ไม่ได้จัดไว้ใน 9 หมวดข้างต้น ได้แก่ การทำกังหันน้ำ
เครื่องมือเครื่องใช้ของมีค่าสมัยก่อน ตลอดจนของสะสมต่าง ๆ ที่รวบรวมจากการขอบริจาคและ
ได้รับมาจากผู้ปกครองนักเรียน โรงเรียนแจ้ห่มวิทยา และผู้ให้การสนับสนุนอื่น ๆ

บทบาทของบุคลากรทางการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้

บทบาทของผู้บริหารในการปฏิรูปการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2543, หน้า 89-90) กล่าวว่า ผู้บริหารควรมีบทบาทในการปฏิรูปการเรียนรู้ คือ

1. ปรับเปลี่ยนแนวคิดในการบริหารจัดการเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้ โดยสนับสนุนและมีส่วนร่วมกับผู้เรียนและครูในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้
2. กำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาโรงเรียนไว้ในธรรมนูญโรงเรียน ที่มีแผนงานในการปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวทางของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 4 ที่ว่าด้วยแนวการจัดการศึกษา
3. นำผลการประเมินผู้เรียนมาใช้กำหนดนโยบายของสถานศึกษา
4. บริหารจัดการให้เอื้ออำนวยความสะดวกให้ครูผู้สอนมีเสรีในการคิดพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ ทำวิจัยในชั้นเรียน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเพื่อนครู การทำงานเป็นทีม ผนึกกำลังระหว่างกลุ่มวิชาเพื่อพัฒนาผลการเรียนรู้ให้ได้ตามมาตรฐานหลักสูตร
5. พัฒนาสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้มีบรรยากาศเอื้อต่อการเรียนรู้ สามารถใช้แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เป็นห้องเรียน
6. จัดให้มีระบบนิเทศภายในช่วยเหลือครูในด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ที่ประชุมคณะกรรมการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2547 (หนังสือพิมพ์เดลินิวส์ 19 สิงหาคม 2547, หน้า 24) เห็นว่าในเรื่องของการปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนต้องเริ่มต้นที่ผู้บริหาร เพราะถึงแม้ครูจะคิดดีอย่างไร แต่ผู้บริหารไม่สนับสนุน งานก็ไม่เดิน ดังนั้น การบริหารจัดการจึงเป็นเรื่องสำคัญ ถ้าปรับปรุงผู้บริหารได้ 1 คน จะช่วยครูได้ 50 คน และครู 1 คน จะช่วยเด็กได้เป็นพันคน

บทบาทหน้าที่ของครู

หน้าที่ของครูหรือนักการศึกษา ก็คือ การเข้าใจ (Perceptual World) ของนักเรียนแต่ละคนและช่วยให้นักเรียนแต่ละคนได้บรรลุผลสัมฤทธิ์ในเรื่องต่อไปนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคนเป็นปัจเจกบุคคล (Individuality)
2. ช่วยให้ผู้เรียนมีความภูมิใจในตนเองว่า เป็นบุคคลที่พิเศษ มีลักษณะเฉพาะตนและเป็นเอกลักษณ์ (Unique Individual)
3. ช่วยให้ผู้เรียนแต่ละคน ได้พัฒนาตามศักยภาพของตนอย่างเต็มที่

หน้าที่ของครูตามทัศนะของนักศึกษามานุษยนิยม
 ครูมีหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือ (Facilitator) ให้นักเรียนมีสัมฤทธิ์ผลเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง
 ดังต่อไปนี้

1. ช่วยให้ผู้เรียนยอมรับตนเองและมีความภูมิใจในตนเอง สามารถเข้าใจและยอมรับความรู้สึกของตน มีความเชื่อมั่นในตนเองและคิดว่าตนเองเป็นบุคคลที่มีค่า
2. ช่วยให้ผู้เรียนมีวุฒิภาวะ สามารถที่จะทราบถึงข้อดี ข้อเสียของตนและสามารถที่จะยื่นหยัดต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ของตน
3. ช่วยให้ผู้เรียนตั้งจุดมุ่งหมายของชีวิตตามสภาพความเป็นจริงที่เป็นไปได้
4. ช่วยให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบในการกระทำหรือพฤติกรรมของตนและผลตามของพฤติกรรมนั้น ๆ
5. ช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้กล้าที่จะเผชิญกับปัญหา แม้ว่าจะเป็นปัญหาที่ยากและสามารถแก้ปัญหาได้ โดยใช้วิธีการแก้ปัญหาแบบวิธีการทางวิทยาศาสตร์
6. ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะใช้จินตนาการ (Imagination) ความคิดคะเนฝัน (Fantasy) และความคิดสร้างสรรค์ (Creativity)
7. ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสที่จะแสดงออกทั้งทางด้านความคิด ความรู้สึก อารมณ์ อย่างเปิดเผยไม่เสแสร้ง

8. ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ รู้ว่าจะเรียนรู้อย่างไร เพื่อจะเป็นผู้ที่ใฝ่รู้
 อยู่เสมอ

9. ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง รู้จักตั้งเกณฑ์การประเมินผล
10. ช่วยให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่ตระหนักรู้ (Aware) และไวต่อความรู้สึกของผู้อื่นและยอมรับว่าบุคคลแต่ละคนเป็นปัจเจกบุคคล มีอิสระที่จะมีความคิดเห็นของตนเอง

กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (คมชัดลึก ฉบับ 24 พฤศจิกายน, 2544, หน้า 10)
 ได้กำหนดแนวบทบาทของครูในการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ 8 ประการ ได้แก่

1. วางแผนคิติกิจกรรมการเรียนการสอน
2. เตรียมวัสดุอุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน
3. ควบคุมดูแลกระบวนการเรียนการสอน
4. สังเกตกระบวนการเรียนการสอน กระตุ้น แนะนำ
5. นำอภิปราย ช่วยผู้เรียนประมวลสรุปข้อเรียนรู้
6. เสริมความรู้
7. ส่งเสริมการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
8. ประเมินผลติดตามผล

ในขณะที่ ดร. สงบ ลักษณ์ ได้สรุปแนวทางการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญว่า ครูผู้สอนต้องรู้จักจุดเด่น จุดด้อยของนักเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อเตรียมใช้กระบวนการเรียนการสอน ที่ยืดหยุ่น หลากหลาย สอนนักเรียนที่มีความสามารถแตกต่างกันให้บรรลุตามจุดประสงค์ได้ เพราะนักเรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้เท่ากัน ถ้าครูจัดวิธีการเรียนที่เหมาะสม นักเรียนสามารถเรียนรู้จากแหล่งความรู้หลากหลาย ผลการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นความสมดุลของความรู้ ความคิดสามารถ คิดวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประยุกต์ใช้แก้ปัญหา ครูเป็นผู้ติดตามผลการเรียนรู้ของนักเรียนรายบุคคลตลอดเวลา วัดผลประเมินผลหลายวิธี ทั้งสังเกตพฤติกรรม ผลงาน ข้อสอบ ฯลฯ ครูมีอาชีพต้องมุ่งมั่นคิดค้น แสวงหาวิธีต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนมีความสำเร็จ ได้เรียนรู้เต็มศักยภาพ โดยอาศัยพื้นฐานความรักและเมตตาต่อผู้เรียนอย่างจริงจัง

คำหามาน คนไค (มติชนรายวัน 5 กรกฎาคม, 2544) กล่าวว่า ครูต้องเอาใจใส่ กำกับดูแลใกล้ชิด รักและเมตตาเหมือนลูกหลานตน ให้กำลังใจและส่งเสริมให้แต่ละคนเรียนรู้อย่างเต็มที่ เต็มความสามารถ เต็มเวลา เต็มใจและสบายใจ

สุภรณ์ สุภาพงศ์ (เดลินิวส์รายวัน 6 ธันวาคม, 2544, หน้า 14) กล่าวว่า ครูตามหลักสูตรใหม่จะต้องเป็นผู้ออกแบบหลักสูตรและการเรียนรู้ (Curriculum and Learning Designer) อาจจะทำตัวอย่างของคนอื่นได้ แต่ต้องไม่ยอมให้คนอื่นรักลูกศิษย์เราแทนเรา ต้องถือหลักว่า คนสอนควรเป็นคนออกแบบหลักสูตรและการเรียนรู้เอง ถึงคนอื่นออกแบบมาให้คุณครูก็ต้องปรับให้เป็นหลักสูตรของคุณครูเอง (Teacher Curriculum) โดยยึดมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเกณฑ์ ครูจะต้องวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระ ปรับให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของโรงเรียนและชุมชน นำวิสัยทัศน์ในธรรมนูญของสถานศึกษามาเป็นเป้าหมายในการปรับปรุง

มาตรฐานช่วงชั้นให้สอดคล้องกัน ครูในแต่ละช่วงชั้นจะต้องปรึกษาเพื่อตกลง กำหนดขอบข่าย ความยากง่ายของหลักสูตรให้เหมาะกับชั้นปี แล้วเขียนคำอธิบายรายวิชา พร้อมกำหนดผล การเรียนรู้ที่คาดหวัง ซึ่งจะช่วยครูให้สามารถออกแบบการเรียนรู้เป็นหน่วยการเรียนรู้ ที่เป็นหน่วย ตามกลุ่มสาระหรือหน่วยบูรณาการ ได้ชัดเจนขึ้น การเรียนเป็นหน่วยการเรียนรู้ที่ไม่อิงตึง ยึดกับ ตารางสอนมากนัก จะช่วยให้ครูสามารถจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด โดยใช้วิธีการเรียนรู้ ที่หลากหลาย หน่วยการเรียนรู้ที่ออกแบบควรเริ่มด้วยกิจกรรมที่กระตุ้นการเรียนรู้ในสมองซีกขวา ที่ผู้เรียนมีโอกาสจินตนาการ มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งที่จะเรียน อยากรู้อยากลอง ด้วยกิจกรรมที่ออกแบบ ผลผสมผสานการเรียนรู้ทั้งสมองซีกซ้ายและซีกขวา และจบลงด้วยสมองซีกขวา จะช่วยให้ผู้เรียน เรียนรู้ด้วยความสุข การออกแบบการเรียนรู้โดยที่ครูใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ควบคู่กันไป จะเป็น กุญแจไขพลังการเรียนรู้ของผู้เรียน เอื้อให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพอย่างเต็มที่ กระบวนการเรียนรู้ ที่หลักสูตรใหม่มุ่งหวังคือ การเรียนรู้ตามสภาพจริง (Authentic Learning) จำเป็นต้องควบคู่ไปกับการ วัดและประเมินผลตามสภาพจริง (Authentic Assessment) บทบาทของครูจะเข้มข้น ถ้าครู ตระหนักว่า ไม่มีใครเก่งกว่าครูในการทำหลักสูตรใหม่ให้เหมาะกับลูกศิษย์ของท่าน เงื่อนไขอยู่ที่ หัวใจเต็มร้อยของครูที่จะสร้างเยาวชนให้เป็นคนดี คนเก่งของชาติและเดินหน้าจัดสาระให้ สอดคล้องกับสภาพของนักเรียน เลือกทักษะกระบวนการที่เหมาะสมกับธรรมชาติของวิชาและ เลือกคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมให้สอดคล้องกัน คำนึงถึงการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง หรือตามที่เรียน เปลี่ยนจากผู้สอนเป็นผู้นำ (Teacher as leader) ในการเรียนรู้

ส่วน ประไพ แก้วนาวิ อาจารย์โรงเรียนโพธิ์คีรีราชศึกษา อำเภอโคกโพธิ์ จังหวัด ปัตตานี ผู้ได้รับคัดเลือกจากสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติให้เป็นครูแห่งชาติสาขา วิชาภาษาไทยปี 2542 ให้ความเห็นว่าการปฏิรูปการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสำคัญที่สุด หมายถึง การให้ โอกาสผู้เรียนมีส่วนร่วมมากที่สุด ตั้งแต่การกำหนดจุดมุ่งหมาย การจัดกิจกรรมและวิธีการเรียนรู้ที่ ผู้เรียนจะต้องคิดเอง ปฏิบัติเอง ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง รวมทั้งมีส่วนร่วมในการคิดเกณฑ์ประเมินผล ด้วย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพ ความสนใจ และความถนัดของแต่ละคน ในการเรียนรู้เขาจะต้องมี แหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย ครูเป็นเพียงผู้วางแผนเบื้องต้น ทั้งเนื้อหาและวิธีการเรียน สร้าง บรรยากาศของการเรียนรู้และช่วยแนะนำให้ผู้เรียนรู้จักแสวงหาแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายได้ ด้วยตนเอง

โกวิท ประวาลพุกภัย (อ้างใน ชาตรี สํารานู, 2538, หน้า 15) กล่าวถึงการสอนของครูสมัยก่อนว่า บอกทฤษฎี บอกเทคนิค บอกวิธีสอน แล้วนำไปใช้ แต่ครูยุคใหม่จะต้องสอนแบบย้อนศร กล่าวคือ เปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ปฏิบัติการเรียนรู้ได้หลาย ๆ แง่มุม หลาย ๆ ด้าน หลาย ๆ เรื่อง แล้วนำมาสรุปเป็นความคิดรวบยอด นำความคิดรวบยอดของหลายคนมาผูกโยงกันเข้าเป็นหลักการ เป็นทฤษฎี แล้วนำไปใช้ประโยชน์ นั่นคือ ผู้เรียนเป็นผู้สร้างทฤษฎี สร้างหลักการ สร้างความรู้ แต่อย่าลืมว่า ทฤษฎีที่ผู้เรียนสร้างขึ้นเป็นทฤษฎีที่ใช้ได้ในวงแคบ ๆ มีเงื่อนไขจำกัดตามประสบการณ์ ตามสภาพแวดล้อมที่มีอยู่ แนวคิดของผู้เรียนจะขยายไปเรื่อย ๆ และรู้จักประเมินค่า แนวคิดไหนใช้ได้ แนวคิดไหนใช้ไม่ได้ แนวคิดไหนต้องดัดแปลง แนวคิดไหนต้องเพิ่มเติม ต้องมีการเพิ่มเติมอยู่ เพราะว่าการใช้สภาวะหนึ่ง ๆ ใช้ได้ แต่พอสภาวะหนึ่งจะใช้ไม่ได้เมื่อใช้ไม่ได้จะต้องปรับเพื่อให้ใช้ได้

ชาตรี สํารานู (2538, หน้า 18-43) กล่าวว่า สอนอย่างไรให้เด็กมองเห็นหรือค้นพบได้ด้วยตนเอง คำตอบคือ สอนโดยไม่ต้องสอน กล่าวคือ ครูหยุดเป็นผู้รู้ หยุดการเป็นผู้บอก ถ้าเรามีความรู้ที่มีอยู่ในตำราให้เด็กก็เท่ากับเรากำลังมอบกากของคนโบราณให้เด็กนั่นเอง แล้วเราไม่ชี้แนะวิธีการให้เด็กไปแสวงหาความรู้ที่แท้จริงด้วยตัวเองแล้ว ครูจะต้องคิดอยู่เสมอว่า กำลังสอนคนไม่ใช่สอนหนังสือ การสอนคนต้องรู้จักคนที่สอน รู้ถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลของผู้เรียน จัดกิจกรรมการเรียนการสอนสนองความแตกต่างของคน ไม่ยึดติดตำรา ไม่ยึดติดห้องเรียน ไม่ยึดติดเนื้อหา ไม่สอนให้ท่องจำเนื้อหา ฝึกทักษะกระบวนการให้คิดตัวผู้เรียนไปแสวงหาความรู้หาประสบการณ์เพื่อพัฒนาตนเองและพัฒนาสังคมได้

ท่านพุทธทาสภิกขุ (อ้างใน ชาตรี สํารานู, 2538, หน้า 53-55) กล่าวว่า การเปิดประตูทางวิญญาณถือว่าเป็นหน้าที่สูงสุดของมนุษย์ ใครทำเข้าคนนั้นได้ชื่อว่าเป็นครู ให้ถือว่าครูมีหน้าที่พัฒนามนุษย์ แล้วการพัฒนามนุษย์นั้นมุ่งหมายถึงถึงที่สุด อย่าหยุดเสียครึ่ง ๆ กลาง ๆ ให้เต็มไปด้วยความเป็นมนุษย์ แล้วเราก็มีสิทธิ์ที่จะพอใจความเป็นปุชนียบุคคลของตนเอง แม้ใครจะไม่มีใครจะไม่ยอมรับก็ไม่ใช่ไร เรารู้ของเราเองได้ เรายอมรับของเราเองได้ว่าเราทำหน้าที่ของครูคือปุชนียบุคคล ผู้เปิดประตูทางวิญญาณอย่างครบถ้วนทุกประการอยู่ในบัดนี้

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (อ้างใน ชาตรี สํารานู, 2538, หน้า 55) กล่าวไว้พอสรุปได้ว่า ครูควรเปลี่ยนบทบาทจากผู้สอนมาเป็นผู้กำกับ ประสานงานและเป็นผู้อำนวยความสะดวก เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ให้ทางเลือก กระตุ้นให้คิด และแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง จากตำรา สิ่งแวดล้อมและสังคม เช่น การพบปะพูดคุยและการคบเพื่อน ดังนี้

1. การสอน ครูต้องยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง โดยมองทั้งระบบแล้วพัฒนาการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้จริง ให้มีการระดมความคิดปรึกษาหารือ เน้นให้หาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ ให้ทำงานเป็นทีม เพื่อฝึกการเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

2. ครูต้องเรียนรู้สนิทสนมกับชุมชน เพื่อทราบความต้องการของชุมชน เป็นคนทันสมัย รู้ทันตลาดแรงงาน

3. ครูมีหน้าที่มอบหมายงานและให้คำปรึกษาหารือเฉพาะบางเรื่อง

4. ครูต้องเปลี่ยนแนวการสอนจากการบรรยายเป็นการอภิปราย ให้ทำงานเป็นกลุ่ม ฝึกให้แก้ปัญหาโดยวิธีทางวิทยาศาสตร์ เพื่อช่วยเสริมสติปัญญา การรู้จักคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล เน้นให้เด็กรู้วิธีการเรียนรู้ทั้งในและนอกห้องเรียน เน้นให้คิดมากกว่าจำ เน้นกิจกรรมหาความรู้ ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

5. ครูต้องเป็นผู้กระตือรือร้นต่องาน กิจกรรม พาเด็กไปทัศนศึกษาในสังคม มุ่งสู่ธรรมชาติ ให้เด็กเรียนรู้การมีชีวิตจากธรรมชาติ มีความรับผิดชอบต่อกลุ่ม

6. ครูต้องรู้หลักการ ขอบเขต วิธีบูรณาการที่ถูกต้อง เพื่อนำไปใช้สอนผสมผสานกับทุกศาสตร์ รู้หลักการสอนที่เน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา

7. ครูควรใช้ชีวิตวัดผลให้เป็นตัวชี้กระบวนการพัฒนาเด็กและการฝึกการคิด ให้เด็กเขียนและถกเถียงให้มาก ๆ มากกว่าการให้เลือกทำข้อสอบแบบเลือกตอบ เพราะการเรียนรู้เป็นการแสดงถึงความคิดที่มีระบบ รู้จักคิดวิเคราะห์ ริเริ่ม มีเหตุผล

8. ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก

ส่วน อารี พันธุ์มณี (อ้างใน ชาตรี สารานู, 2538, หน้า 57) ได้กล่าวถึงบทบาทของครูไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมให้เด็กถามและสนใจต่อคำถาม และคำถามแปลก ๆ

2. ตั้งใจฟังและเอาใจใส่ต่อความคิดแปลก ๆ ของเด็กด้วยใจเป็นกลาง

3. กระตือรือร้นต่อคำถามแปลก ๆ ของเด็กด้วยการตอบคำถามอย่างมีชีวิตชีวาหรือชี้แนะให้เด็กหาคำตอบจากแหล่งต่าง ๆ

4. แสดงเน้นให้เด็กเห็นว่า ความคิดของเด็กนั้นมีคุณค่า และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

5. กระตุ้นและส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง
6. เปิดโอกาสให้นักเรียนเรียนรู้ ค้นคว้า อย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ
7. การพัฒนาความคิดให้เด็กจะต้องใช้เวลาพัฒนา
8. ส่งเสริมให้เด็กใช้จินตนาการของตนเองและยกย่องชมเชยเมื่อเด็กมีจินตนาการ

ที่แปลกและมีคุณค่า

สำหรับ วันชนะ หมั่นงาน (รายงานปฏิรูปการศึกษาไทย, 10 มิถุนายน 2543, หน้า 11) นักเรียนชั้น ม.6 โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา กรุงเทพมหานคร กล่าวว่า ครูเป็นผู้ที่มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งต่อการศึกษา เด็กจะได้รับความรู้และมีความสุขได้นั้น ครูจะต้องมีลักษณะสำคัญ

3 ประการ ดังนี้

ประการแรก ครูต้องมีความรู้เพียงพอที่จะสอนนักเรียน ครูจะต้องเข้าใจบทเรียนที่จะสอนเป็นอย่างดี สามารถตอบข้อซักถาม ข้อสงสัยของนักเรียนได้ ครูก็ไม่จำเป็นต้องรู้ไปทุกอย่าง บางครั้งครูกับศิษย์อาจจะเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กันก็ได้

ประการที่สอง ครูต้องมียุทธวิธีในการสอน ต้องมีแผนการสอนหลาย ๆ แผน หลาย ๆ ลักษณะ เพื่อให้เข้ากับนักเรียนทุกคน ครูต้องมีจิตวิทยาในการสื่อสารกับเด็กและต้องพยายามบูรณาการการเรียนการสอนให้เข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ

ประการที่สาม ครูต้องมีจิตวิญญาณของความเป็นครูอย่างแท้จริง ยึดถือในจรรยาบรรณวิชาชีพครู ครูต้องรักที่จะเป็นครู รักนักเรียนและรักสถาบันที่ครูสอนอยู่ ครูต้องประพฤติตัวเหมาะสมเพื่อสร้างความศรัทธาให้กับนักเรียน ครูต้องเป็นได้ทั้งครูและพ่อแม่ นอกจากนี้ให้ความรู้แล้วต้องคอยดูแลให้คำปรึกษากับนักเรียนทุกคนได้

ส่วน จงจิตร บัวไฟจิตร (อ้างในรายงาน ปฏิรูปการศึกษาไทย, 20 กรกฎาคม 2543, หน้า 8) อาจารย์วิทยาลัยเทคนิคลำพูน อำเภอเมืองลำพูน กล่าวว่า ครูมีวิธีการจัดการเรียนการสอน 6 วิธีคือ

1. สอนหรือให้กิจกรรมที่ไม่ง่ายไม่ยาก เด็กน่าจะทำได้แล้วประสบความสำเร็จทุกคน นั่นคือ สอนในสิ่งที่เด็กมีความสุข

2. ถ้าไม่รู้ว่าสอนอะไร อย่างไร ก็ให้ถามเด็กว่าอยากเรียนอะไรในเรื่องที่จะสอน และจะเรียนอย่างไรดี นั่นคือ สอนในสิ่งที่เด็กอยากรู้ อยากคิด

3. ถ้าไม่อยากออกแบบกิจกรรมหรืองาน ก็ให้เด็กออกแบบแทนว่าเขาอยากทำอะไร นั่นคือ สอนในสิ่งที่เด็กอยากทำ อยากมีส่วนร่วม

4. ไม่ควรสอนเนื้อหาตามหลักสูตรทั้งหมด ควรสอนในสิ่งที่เด็กเห็นและเป็นจริงในชีวิตประจำวันน่าจะดีกว่า นั่นคือ สอนในสิ่งที่เด็กได้รับประสบการณ์จริง

5. ต้องยอมรับว่าครูไม่รู้ทั้งหมด ลองให้เด็กหามาเพิ่มบ้างน่าจะดี มีสุภชาติบอกไว้ว่า ถ้าครูรู้มากเด็กยิ่งโง่มาก นั่นคือ สอนในสิ่งที่ครูและเด็กเรียนรู้ไปด้วยกัน

6. มีคนบอกว่า คนไทยทำงานเป็นกลุ่มไม่ได้ ไม่ค่อยยอมรับความคิดเห็นหรือความสามารถของคนอื่น ต้องจัดให้นักเรียนเป็นกลุ่มบ้างจะได้มีคนไทยพันธุ์ใหม่ นั่นคือ สอนในสิ่งที่เด็กได้ฝึกคุณธรรมน้อมนำประชาธิปไตย

อรพิน ศรีสุวรรณ (อ้างในรายงานปฏิรูปการศึกษาไทย, 15 ตุลาคม 2543, หน้า 3) ครูแห่งชาติปี 2542 โรงเรียนบ้านนาแก้วประจักษ์รัฐ อำเภอกะลา ลำปาง กล่าวว่า การปฏิรูปการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญอยู่ที่ตัวครูเอง การปฏิรูปการเรียนรู้อาจสำเร็จได้ครูถือเป็นผู้จัดการและผู้อำนวยการความสะอาดต่าง ๆ ต้องพยายามหาวิธีให้เด็กได้เรียนรู้ด้วยตนเอง พร้อมเสริมด้วยการสร้างบรรยากาศในการเรียนให้มากขึ้น

พัชรา ทรงประศาสน์ (อ้างในรายงานปฏิรูปการศึกษาไทย, 15 พฤษภาคม 2544, หน้า 2) โรงเรียนบ้านดอน อำเภอนำนาญ จังหวัดน่าน กล่าวว่า พยายามเน้นให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงมากที่สุด ครูต้องติดตามและแก้ไขข้อบกพร่องของนักเรียนอยู่ตลอดเวลา พยายามศึกษาเด็กเป็นรายบุคคล เมื่อพบปัญหาอาจใช้วิธีซ่อมเสริมจากสื่อและโครงการเพื่อนช่วยเพื่อนในตอนพักกลางวันและเวลาว่าง

วิชัย วงศ์สุวรรณ (อ้างในรายงานปฏิรูปการศึกษาไทย, 15 พฤษภาคม 2544, หน้า 3) โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย อำเภอบางใหญ่ สงขลา ได้กล่าวว่า กระบวนการทำงานเพื่อปฏิรูปการเรียนการสอน สิ่งที่ต้องดำเนินการอย่างแรกคือ การศึกษาหลักสูตรและคำอธิบายรายวิชาที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติการสอน เพื่อนำจุดประสงค์ของหลักสูตร เนื้อหาสาระ และจุดประสงค์ของรายวิชามากำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ พร้อมศึกษาแนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับวิธีสอน เทคนิคการสอนและแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

อาจารย์แผน ผาสุก (อ้างในรายงานปฏิรูปการศึกษาไทย, 15 พฤษภาคม 2544, หน้า 4) โรงเรียนองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ 6 อำเภอลำปาง จังหวัดลำปาง กล่าวว่าถึงรูปแบบกระบวนการเรียนการสอนที่ใช้สอนลูกศิษย์ว่า แบ่งเป็น 5 ส่วนคือ

1. การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ เป็นการเรียนแบบไม่แบ่งแยกวิชา นักเรียนได้เรียนอย่างต่อเนื่องเกี่ยวพันกัน สารความรู้เกิดความสมดุลกัน รวมทั้งต้องปลูกฝังค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ทุกครั้ง

2. การจัดการเรียนการสอนแบบโครงงานสามารถจัดได้กับทุกวิชา เพราะโครงงานเกิดจากความต้องการค้นหาคำตอบจากข้อสงสัย เริ่มจากการกำหนดหัวข้อลักษณะการทำงาน (ภาคสนาม) สร้างแผนที่ความคิด (ประกอบด้วย คั่นคว่ำ สำรวจ พุดคุย บันทึก สร้างแบบจำลอง รายงาน) ขึ้นการสรุป การนำเสนอและสุดท้ายแสดงนิทรรศการหรือแสดงละคร

3. การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้นักเรียนจัดการเรียนรู้ตามความต้องการของนักเรียน จัดเนื้อหาให้สอดคล้องกับหลักสูตร บางเรื่องเชิญภูมิปัญญามาสอนในโรงเรียนหรือบางเรื่องน่านักเรียนลงไปเรียนในชุมชน สิ่งที่ได้ชัดเจนคือ นักเรียนจะได้รับประสบการณ์ตรง นักเรียนและครูเกิดความรู้ที่แท้จริง นักเรียนรู้จักการวางแผน การเดินทาง การทำงาน รู้จักแสวงหาความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น รู้จักใช้ระบบกลุ่มมาแก้ปัญหา เป็นต้น

4. การจัดการเรียนการสอนโดยใช้ละครโทรทัศน์ที่นักเรียนชอบ โดยให้ทุกคนช่วยกันเลือกรายการ หลังจากนั้นให้ทุกคนช่วยกันดูรายการนั้น ๆ ส่วนครูจะจัดทำแผนการสอนหลังจากดูรายการแล้ว โดยพยายามจัดให้สอดคล้องกับหลักสูตรและจัดกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการแล้วจึงดำเนินการสอนตามแผน

5. ใช้แหล่งเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียนเป็นสื่อ เริ่มจากการที่ครูและนักเรียนช่วยกันรวบรวมแหล่งการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน จัดทำแหล่งเรียนรู้หรือจุดศึกษาภายในโรงเรียน จัดทำเอกสารรวบรวมกำหนดเนื้อหาวิชา ที่สอดคล้องกับแหล่งเรียนรู้ สร้างหลักสูตรท้องถิ่น จัดทำแผนการสอน พร้อมน่านักเรียนไปศึกษาตามแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ที่ได้จัดเตรียมตามแผนการสอน

แผน ผาสุก กล่าวเพิ่มเติมว่า การจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ให้นักเรียนกล้าแสดงออกอย่างมีเหตุผล รู้จักคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล เรียนอย่างมีความสุข สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี รู้จักการใช้กระบวนการกลุ่ม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกันและเด็กสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง

ในส่วนของ สุขพงศ์ ทศนกุลกิจ (อ้างในรายงานปฏิบัติการศึกษาไทย, 15 มิถุนายน 2544, หน้า 12) โรงเรียนวัดฉัตรแก้วจางลณี บางพลัด กรุงเทพฯ กล่าวว่า การปฏิบัติการเรียนรู้

คือ ครูต้องเปลี่ยนแปลงความคิดจากการเป็นผู้บอกมาร่วมเรียนรู้กับเด็ก สร้างการมีส่วนร่วมในชั้นเรียน พร้อมจัดกิจกรรมให้เด็กทำมาก ๆ หน้าที่ของครูคือ ผู้ออกแบบการสอน วางแผนร่วมกับเด็กจัดกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ ครูต้องรู้จักสร้างสถานการณ์ ใช้เทคนิควิธีกระตุ้นให้เด็กฝึกคิดวิเคราะห์ ศึกษา ค้นคว้า เรียนรู้ด้วยตนเอง

สงบ ลักษณะ (อ้างในรายงานปฏิรูปการศึกษาไทย, 15 ตุลาคม 2544, หน้า 14) กล่าวว่า ครูจะต้องปรับเปลี่ยนความเชื่อ ความคิด และวิธีปฏิบัติบางประการ จากความคิดเดิมเป็นความคิดใหม่ เมื่อนั้นการจัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นสำคัญจึงจะได้ผลสูงสุด

ความคิดเดิมมุ่งไปที่การดูว่า ครูมีวิธีสอนที่ทำให้เด็กมีกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เน้นการคิดเอง ปฏิบัติเอง แต่ความคิดใหม่ ความสำเร็จอยู่ที่ผลลัพธ์ของผู้เรียน คือ ผู้เรียนทุกคนมีผลการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ครบถ้วนตามความมุ่งหมายของหลักสูตร แม้ผู้เรียนแต่ละคนจะมีความแตกต่างกัน แต่ครูมีฝีมือที่จะทำให้ผู้เรียนทุกคนบรรลุผลตามที่พึงปรารถนาได้

ความคิดเดิมเชื่อว่า ผู้เรียนมีความสามารถต่างกันจึงมีผลการเรียนไม่เท่ากัน แต่ความคิดใหม่ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้ได้เท่ากัน ถ้าครูจัดวิธีการเรียนให้เหมาะสมกับความสามารถของเขา

ความคิดเดิม ผู้เรียนเรียนรู้จากการอ่าน การฟัง การฝึก และการจดจำ แต่ความคิดใหม่ผู้เรียนเรียนรู้จากการได้รับประสบการณ์จากแหล่งต่าง ๆ จากการค้นคว้า ทดลอง ปฏิบัติ สอบถามผู้รู้ วิเคราะห์ แลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน

ความคิดเดิม ผลการเรียนรู้คือความรู้ที่แสดงออกด้วยการจดจำความจริง กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เป็นเนื้อหา แต่ความคิดใหม่คือ ความสมดุลของความรู้ ความคิด ความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประยุกต์ใช้การแก้ปัญหา การเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ เป็นต้น

ความคิดเดิม ครูมีกระบวนการสอนที่เป็นมาตรฐานใช้กับผู้เรียนทุกคน แต่ความคิดใหม่ครูรู้จักจุดเด่น จุดด้อยของผู้เรียนรายบุคคล ใช้กระบวนการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่นและหลากหลาย

ความคิดเดิม ปล่อยให้เด็กทำกิจกรรมเรียนรู้ตามลำพัง ครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก แต่ความคิดใหม่ ครูทำหน้าที่ที่เพียงให้คำแนะนำ ร่วมวางแผน ติดตามผลการทำกิจกรรม

ความคิดเดิม การวัดผลประเมินผลมีจุดอ่อนในการยึดเพียงเนื้อหาตามตำรา แต่ความคิดใหม่ เน้นการติดตามผลการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคลตลอดเวลา ใช้วิธีการวัดและการประเมินผลหลายอย่าง ทั้งการประเมินจากพฤติกรรม ผลงาน ข้อสอบ เป็นต้น

หัวใจสำคัญของความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ อยู่ที่ ความเป็นครูมืออาชีพที่มุ่งมั่น คิดค้น แสวงหาวิธีการต่าง ๆ ที่จะช่วยให้ผู้เรียนทุกคนมีความสำเร็จ ในการเรียนรู้เต็มศักยภาพครบถ้วนตามมาตรฐาน โดยใช้พื้นฐานของความรักและความเมตตาที่ครู มีต่อผู้เรียนทุกคนอย่างแท้จริง

สำหรับ บุญเจือ สงเนียม (อ้างในรายงานปฏิรูปการศึกษาไทย, 15 มกราคม 2545, หน้า 10) อาจารย์ใหญ่โรงเรียนบ้านนาวง กิ่งอำเภอศรีนครินทร์ พัทลุง กล่าวว่า การปฏิรูป การเรียนรู้จะสำเร็จได้ต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วม คือ ให้คณะครูและกรรมการ สถานศึกษา ตัวแทนผู้ปกครอง นักเรียนและชุมชน เข้ามาร่วมกันกำหนดเป้าหมายหลักในการ ปฏิรูป พร้อมกำหนดให้มีการพัฒนาบุคลากรในการจัดการเรียนรู้ การประเมินผลผู้เรียนตาม สภาพจริง การวิจัยในชั้นเรียน การประกันคุณภาพภายใน การบริหารแบบที่ใช้โรงเรียนเป็นฐาน โดยให้ครูทุกคนเข้ามาร่วมกันวางแผนดำเนินงานและแก้ปัญหา พัฒนางานของตน รวมทั้ง ประเมินและปรับปรุงการดำเนินงานตลอดเวลา ครูต้องมีความรู้ ความเข้าใจ พร้อมตระหนักถึง ความสำคัญดังกล่าวก่อน แล้วจึงจัดทำข้อมูลสารสนเทศระดับห้องเรียน เช่น รู้จักนักเรียนเป็น รายบุคคล เน้นข้อมูลเชิงคุณภาพด้านการเรียนรู้ แบ่งกลุ่มผู้เรียนตามศักยภาพ ตามความรู้ที่ตนเอง ถนัด จัดทำทะเบียนแหล่งเรียนรู้ บุคคลที่เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ตามสภาพท้องถิ่น อาชีพ ความ ชำนาญการ ให้ครูจัดทำแผนพัฒนาการศึกษากระดับห้องเรียนเป็นรายบุคคล พร้อมแผนการสอน เป็นต้น

นิภา ชมพู (อ้างในรายงานปฏิรูปการศึกษาไทย, 4 กุมภาพันธ์ 2545, หน้า 10) กล่าวว่า ได้ใช้เทคนิคการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เรียกว่า 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 การเตรียมการสอน ครูต้องสร้างบรรยากาศที่ดีต่อการเรียน ครูต้องเป็นได้ ทุกอย่างทั้งพ่อแม่และเพื่อน สร้างความเป็นกันเองให้กับเด็ก เมื่อเด็กเกิดปัญหาจะต้องเป็นผู้ให้ คำปรึกษาได้ตลอดเวลา ควรกระตุ้นให้เด็กเกิดความกระตือรือร้นที่จะเรียนและเห็นความสำคัญ ของการเรียน เปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ได้แสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระ มีการจัดการสอนแบบ เชื่อมโยงกับพื้นฐานอาชีพของครอบครัวเด็กแต่ละคนหรือเรียกว่าการเรียนรู้จากความเป็นจริงใน ชีวิตประจำวัน

ขั้นตอนที่ 2 การอุ่นเครื่อง คือ การเตรียมการเพื่อนำเข้าสู่บทเรียนหรือการเตรียมความพร้อมก่อนเรียน โดยใช้กิจกรรมเข้ามาผสมผสาน เช่น การร้องเพลง การเต้นประกอบเพลง การแสดงละครเพื่อสร้างบรรยากาศในการเรียน เด็กจะได้ไม่เบื่อ และสนุกกับการเรียน

ขั้นตอนที่ 3 การสอน เริ่มจากแนะนำปัญหา สร้างโจทย์ให้เด็กได้คิด ไตร่ตรองปัญหา เป็นการนำความรู้ใหม่มาวิเคราะห์เพื่อสร้างทางเลือกด้วยคำตอบที่หลากหลาย ซึ่งเด็กอาจมีวิธีคิดได้หลายวิธี เด็กสามารถตั้งคำถาม เขียนคำถามส่งมาให้ครูดูพร้อมช่วยกันหาคำตอบ สุดท้ายให้นักเรียนนำเสนอทางออกของปัญหาที่ได้ค้นพบ อาจเสนอด้วยรูปแบบของการทำแบบฝึกหัดหรือโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ก็ได้

ขั้นตอนที่ 4 ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการสอน เป็นการสรุปบทเรียนเพื่อนำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สรุปความรู้ ปรับปรุงการเรียนรู้และเสริมประสบการณ์การเรียนรู้ให้เด็กนำเสนอผลงานของตนหน้าชั้นเรียน เด็กจะได้กล้าคิด กล้าพูดและกล้าแสดงออก

นิภา ชมพู กล่าวเพิ่มเติมว่า การปรับรูปแบบการเรียนการสอนของครู ระยะเวลาต้องใช้เวลาแบบค่อยเป็นค่อยไป ครูต้องให้กำลังใจ สร้างความเชื่อมั่นให้เด็ก ใส่ใจงานเด็กทุกชิ้น แรก ๆ ชิ้นงานควรให้เด็กช่วยกันทำก่อนแยกกันทำในภายหลัง ส่วนครูต้องมีจิตวิทยาในการสอนและปรับเปลี่ยนแผนการสอนของตนตลอดเวลาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก

รุ่ง แก้วแดง (อ้างในรายงานปฏิรูปการศึกษาไทย, 14 กุมภาพันธ์ 2545, หน้า 15) กล่าวว่า การเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญจะสำเร็จหรือไม่ ครูต้องเข้าใจเพราะครูเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด ครูต้องเป็นคณวางแผนการเรียนรู้ ให้คำปรึกษาและประเมินผลการเรียนรู้ ครูต้องทำงานหนักและมีภาระมากขึ้น ไม่ใช่ปล่อยให้เด็กไปหาความรู้เอง ระบบนี้ครูและนักเรียนต้องไปด้วยกัน ถ่ายทอดความรู้แบบสองทาง การศึกษาในอนาคตเราต้องให้ความสำคัญกับเด็กและต้องถ่วงลงไปถึงผู้ปฏิบัติให้มากขึ้น

มยุรี พลังกูร (อ้างในรายงานปฏิรูปการศึกษาไทย, 15 มีนาคม 2545, หน้า 4) กล่าวว่า ในอดีตครูเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในชั้นเรียน ยึดมั่นและมีอำนาจมากในการจัดกระบวนการเรียนการสอน ผู้เรียนมีหน้าที่รับอย่างเดียว รับทุกอย่างจากครู ในอดีต กระบวนการเรียนรู้เป็นความทุกข์ ยึดหลักสูตรเป็นเกณฑ์ เอาคะแนนสอบเป็นตัวพิพากษาความสำเร็จ ทำให้ทุกคนเครียด ไม่มีความสุขในการศึกษา การเรียนเป็นพฤติกรรมที่จำเจ สัดส่วนการฝึกปฏิบัติน้อยกว่าการท่องจำ ผู้เรียนต้องเชื่อฟังครู การเรียนการสอนที่ผู้เรียนสำคัญที่สุดไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่ที่ทำกันมาไม่ใช่เป็นการปฏิรูปแต่เป็นการปฏิสังขรณ์คือ ซ่อมแซม ปรับปรุง ปะผุ ฉาบ ทา ยังไม่ได้ลงลึกมากพอที่จะเปลี่ยนแปลงระบบการสอนทั้งระบบให้มีหัวใจ ความคิดจิตสำนึก จนกระทั่งเรามี พ.ร.บ. การศึกษา จึงคิดว่าน่าจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงระบบการศึกษาได้อย่างจริงจังเสียที

วารางคณา ไชยคำ (อ้างในรายงานปฏิรูปการศึกษาไทย, 15 มีนาคม 2545, หน้า 7, 13)
โรงเรียนชุมชนนาทมโคกกอง ร้อยเอ็ด กล่าวว่า ได้ยึดหลักการสอนแบบที่เรียกว่า พ่อแม่สอนลูก
คือให้นักเรียนเลือกเรียนสิ่งที่ชอบและอยู่ใกล้ตัว

อภิญา สุภามณี ครูแนะแนวโรงเรียนพานพิทยาคม อำเภอพาน เชียงราย กล่าวว่า
การปฏิรูปการเรียนรู้อตามแนวทาง พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมายถึง ครูจะต้องให้
ความสนใจและเอาใจใส่ต่อเด็กอย่างเต็มที่ กระบวนการติดตามนักเรียนอย่างเป็นระบบซึ่งเป็น
นโยบายระดับชาติที่ให้คุณครูติดตามพฤติกรรมนักเรียนรายบุคคลและให้การดูแลช่วยเหลือนักเรียน
ควรมีการเชื่อมโยงกันเป็นระบบเครือข่ายด้านข้อมูล ข่าวสาร อยากรู้ให้ครูทุกคนเป็นครูแนะแนว
เพราะกระบวนการแนะแนวถือเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญยิ่ง ต่อการพัฒนาผู้เรียน ครูจึงเป็นตัวจักร
สำคัญในการปฏิรูปการศึกษา กระบวนการเรียนการสอนจะสอดคล้องหรือไม่กับการแก้ปัญหาของ
เยาวชนขึ้นอยู่กับการทำงานและการเสียดสีของครู

สมจิตร เสาร์ศรีจันทร์ โรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่า ครูต้องมี
วิญญานความเป็นครู เช่น มีความอดทน อดกลั้น ต่อพฤติกรรมของนักเรียน รักและหวังดีต่อศิษย์
มีความกระตือรือร้นในการสั่งสอนอบรม เอาใจใส่นักเรียน กล้าแสดงออกในทางสร้างสรรค์
มีความรับผิดชอบ เมตตากรุณาต่อศิษย์และที่สำคัญต้องรู้จักพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

เสาวลักษณ์ รอดผล โรงเรียนสาธิตเด็มหิทยา อำเภอเมือง ชุมพร กล่าวว่า วิชาสังคม
ศึกษา เป็นวิชาที่มีเนื้อหาค่อนข้างมาก ครูจึงต้องใช้การสอนแบบบูรณาการเข้ามาช่วยและการสอน
ของครูต้องไม่ยึดติดกับเนื้อหาในหนังสือมากเกินไป ควรเปิดโอกาสให้เด็กได้ค้นคว้าหาความรู้จาก
แหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ เช่น ห้องสมุด อินเทอร์เน็ต ชุมชน เป็นต้น ครูควรเน้นกระบวนการเรียนรู้ให้
กับเด็กมาก ๆ ไม่ใช่เน้นที่เนื้อหาวิชา เราจะสอนอย่างไรให้เขาสนุกและรักที่จะเรียน สิ่งที่เราให้
นักเรียนนั้น ไม่ใช่เพียงแค่นำเนื้อหาในหนังสืออย่างเดียว จะต้องสอนให้นักเรียนรู้จักวิธีการคิดและ
ได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้น ครูจึงต้องศึกษาเนื้อหาหลักสูตร จุดประสงค์ วิเคราะห์รูปแบบที่
สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ผู้เรียน กระบวนการที่ทำให้เกิดประสิทธิผล ผู้สอนต้อง
คำนึงถึงความสามารถของผู้เรียนตามศักยภาพ จุดประสงค์ เนื้อหาวิชาให้สอดคล้องกับการสอน
และครูต้องศึกษาวิธีสอนในแต่ละวิชา เพราะธรรมชาติของแต่ละวิชาจะมีความแตกต่างกัน ดังนั้น
การจัดการศึกษาแบบนี้จึงประกอบด้วยความหลากหลายของรูปแบบและความแตกต่างของผู้เรียน
และถ้าครูใช้การวิจัยในชั้นเรียนเข้ามาช่วยก็จะเป็นการช่วยพัฒนาผู้เรียนได้ดียิ่งขึ้น

โดยสรุป ครูมีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนามนุษย์ เป็นผู้กำกับ ประสานงานและอำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ กระตุ้นให้ผู้เรียนฝึกคิดวิเคราะห์ ศึกษา ค้นคว้า อภิปราย สร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ ไม่เน้นเนื้อหาวิชา จัดกระบวนการเรียนการสอนสนองความแตกต่างระหว่างบุคคลจนบรรลุจุดประสงค์ได้ โดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและได้ปฏิบัติจริงให้มากที่สุด ตลอดจนใช้การวิจัยในชั้นเรียนเข้ามาช่วยพัฒนาผู้เรียน โดยการออกแบบหลักสูตรจัดทำแผนการสอนด้วยตัวครูเอง

ระดับคุณภาพของครู

จากการศึกษาระดับคุณภาพของครู (National Teacher Qualification : NTQ) ตามที่คุรุสภากำหนดไว้ ได้แบ่งระดับครูออกตามลักษณะการสอน ดังนี้

ระดับ 1 สอนตรง คือ มุ่งเน้นเนื้อหาสอนได้ตามแผนที่กำหนด เกิดผลต่อผู้เรียนในด้านความรู้ความจำเป็นส่วนใหญ่ ผลงานของผู้เรียนเป็นแบบเดียวกัน รายงานเป็นชั้นเรียน มีอุปกรณ์การเรียนน้อย

ระดับ 2 สอนอธิบาย คือ ยึดเน้นในด้านเนื้อหา แต่เพิ่มเติมในด้านความเข้าใจ มีตัวอย่างมากขึ้น ดัดแปลงแผน สื่อ ให้เหมาะสมกับสภาพจำกัดต่าง ๆ ได้ ผลงานของผู้เรียนยังเป็นเรื่องเดียวกัน แต่มีรายละเอียดแตกต่างกัน รายงานผลเป็นกลุ่ม มีอุปกรณ์มากขึ้น แต่ยังเป็นเรื่องเดียวกัน

ระดับ 3 สอนคิด คือ เน้นกระบวนการคิด ใช้คำถามมากขึ้น ถามหาวิธีการ มีแผนการสอนที่พัฒนาขึ้นเอง จัดทำเองได้เหมาะสมกับผู้เรียนเป็นรายบุคคล บทบาทของผู้เรียนมีมากขึ้น อุปกรณ์เน้นกระบวนการมากขึ้น คำตอบของผู้เรียนหลากหลายยิ่งขึ้น ผู้เรียนได้พัฒนารอบด้านอย่างสมดุล

ระดับ 4 สอนสร้าง คือ มุ่งเน้นการลงมือทำได้ การนำไปใช้ปฏิบัติได้จริงของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้มาร่วมวางแผนการเรียน ลงมือพัฒนาร่วมกัน งานกิจกรรมแตกต่างกันในคาบเดียวกัน สื่อหลากหลาย มีวิธีการเรียน กระบวนการเรียนหลายอย่างในขณะเดียวกันและยังสามารถช่วยพัฒนาครู ผู้ร่วมงานได้ด้วย เป็นครูผู้นำในกลุ่ม

ระดับ 5 สอนค้นพบ คือ มุ่งเน้นการค้นหา สร้างความรู้ร่วมกันกับผู้เรียน ผู้เรียนเป็นผู้วางแผนการเรียนเกือบทั้งหมด ผู้เรียนเป็นผู้กำหนดหลักสูตร มีสื่อหลายแบบ ผลงานของผู้เรียน

คนละอย่าง คนละเรื่อง ตามความสนใจและความถนัดอย่างแท้จริง เป็นผู้ที่สร้างผู้นำให้ผู้เรียนและเพื่อนครูเป็นผู้นำ คิดเองพัฒนาเองได้ พัฒนาอย่างรอบด้าน เป็นผู้ร่วมพัฒนาวิชาชีพอย่างถาวร มีเกียรติภูมิเป็นตัวอย่างได้ทั้งด้านวิชาชีพและชีวิตส่วนบุคคล

ข้อมูลสถานภาพการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนแจ้ห่มวิทยา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

สำหรับการจัดการศึกษาของโรงเรียนแจ้ห่มวิทยา อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง สังกัดเขตพื้นที่การศึกษาลำปางเขต 3 ซึ่งเดิมสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในปีการศึกษา 2547 มีนักเรียนจำนวนทั้งสิ้น 2,127 คน จัดการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลายและระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) ช่างอุตสาหกรรม มีผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 5 คน มีครูผู้สอนจำนวน 80 คน เพื่อเป็นการสนองเจตนารมณ์ของการปฏิรูปการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โรงเรียนแจ้ห่มวิทยาจึงต้องมีการปฏิรูปการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนสำคัญที่สุด สร้างความรู้ความเข้าใจแก่ผู้บริหาร ครูผู้สอน ผู้ปกครองและชุมชน ให้ร่วมกันผลักดันสนับสนุนส่งเสริมให้การปฏิรูปการเรียนรู้ประสบผลสำเร็จตามมาตรฐานคุณภาพการศึกษาให้ครบทั้ง 3 A คือ สร้างความตระหนัก (Awareness) ความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติ (Attempt) และการประสบผลสำเร็จ (Achievement) ในที่สุด

ส่วนในด้านข้อมูลบุคลากรของโรงเรียนแจ้ห่มวิทยา มีข้าราชการครู จำนวน 67 คน ครูอัตราจ้างจำนวน 19 คน รวมมีครูผู้สอน จำนวนทั้งสิ้น 86 คน มีห้องเรียน จำนวน 57 ห้องเรียน โดยมีนักเรียนรวมทั้งสิ้น 2,127 คน

แผนการจัดชั้นเรียน

โรงเรียนแจ้ห่มวิทยา มีแผนการจัดชั้นเรียนดังนี้คือ ช่วงชั้นที่ 3 (ม. 1 – ม. 3) จัดเป็น 10 : 10 : 10 ห้อง รวม 30 ห้องเรียน ช่วงชั้นที่ 4 (ม. 4 – ม. 6) จัดเป็น 2 แผนการเรียน กล่าวคือ แผนการเรียนวิทยาศาสตร์ – คณิตศาสตร์และแผนการเรียนอังกฤษ – ไทย – สังคมศึกษา แผนการเรียนละ 3 ห้องเรียนในทุกระดับชั้น นอกจากนั้น ยังมีการเปิดสอนในระดับ ปวช. อุตสาหกรรม ในวิชาช่างเชื่อม ช่างก่อสร้าง และช่างอิเล็กทรอนิกส์ ช่างละ 1 ห้องเรียนในทุก ระดับชั้น ดังแสดงเป็นตารางได้ดังนี้

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
 Copyright © by Chiang Mai University
 All rights reserved

ตารางที่ 2 แผนการจัดชั้นเรียนโรงเรียนเจ้าหม่ววิทยา ปีการศึกษา 2547

ชั้น	ชาย	หญิง	รวม
ม. 1	207	210	417
ม. 2	187	184	371
ม. 3	185	209	394
ม. 4 ว.	10	84	94
ม. 4 ก.	15	108	123
ม. 4 ชช.	40	0	40
ม. 4 ชส.	37	0	37
ม. 4 ชอ.	41	0	41
รวม ม. 4	143	192	335
ม. 5 ว.	12	90	102
ม. 5 ก.	10	92	102
ม. 5 ชช.	32	0	32
ม. 5 ชส.	22	0	22
ม. 5 ชอ.	27	0	27
รวม ม. 5	103	182	285
ม. 6 ว.	15	60	75
ม. 6 ก.	17	107	124
ม. 6 ชช.	37	0	37
ม. 6 ชส.	43	0	43
ม. 6 ชอ.	41	5	46
รวม ม. 6	153	172	325
รวมทั้งสิ้น	978	1,149	2,127

- หมายเหตุ**
- ว. หมายถึง แผนการเรียนวิทยาศาสตร์ – คณิตศาสตร์
 - ภ. หมายถึง แผนการเรียนภาษาอังกฤษ – ภาษาไทย – สังคมศึกษา
 - ชช. หมายถึง ช่างเชื่อมโลหะ
 - ชส. หมายถึง ช่างก่อสร้าง
 - ชอ. หมายถึง ช่างอิเล็กทรอนิกส์

ตารางที่ 3 สรุปผลการเรียนแยกตามหมวดวิชา

ตั้งแต่ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2544 – ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2546

หมวดวิชา	1 / 2544		2 / 2544		1 / 2545		2 / 2545		1 / 2546		2 / 2546	
	X	S.D.	X	S.D.	X	S.D.	X	S.D.	X	S.D.	X	S.D.
ภาษาไทย	1.77	0.78	2.04	0.97	2.19	1.08	2.24	1.01	2.11	1.06	2.18	1.18
อังกฤษ	2.25	0.87	2.27	0.94	2.32	0.91	2.41	0.97	2.15	1.02	2.14	1.08
สังคมฯ	2.46	0.80	2.60	0.93	2.86	0.93	2.63	0.98	2.80	1.15	2.58	1.17
คณิตฯ	2.25	0.80	2.06	1.01	2.08	0.90	2.22	1.06	1.92	1.01	2.02	1.06
วิทย์ฯ	1.96	0.78	1.92	0.90	2.15	1.00	2.17	0.92	2.23	0.96	2.21	1.12
พลานามัย	3.11	0.72	3.12	0.85	3.06	0.85	3.10	0.79	2.87	1.02	2.85	1.18
ช่างอุตสาหกรรม	2.73	0.85	2.90	0.90	2.70	1.00	2.65	1.28	2.44	1.20	2.13	1.39
เกษตรฯ	2.99	0.72	2.95	0.90	2.57	1.26	2.86	1.15	2.40	1.33	2.83	1.30
คหกรรม	2.98	0.55	2.89	1.08	2.57	1.00	2.78	1.00	3.39	1.05	2.92	1.31
พาณิชยฯ	1.80	0.76	2.28	0.89	2.38	0.94	3.02	0.84	2.57	0.82	2.85	1.04
ศิลปะ	2.75	0.83	2.75	1.02	2.82	1.02	2.65	1.08	2.98	0.96	2.27	1.36
คอมพิวเตอร์	2.38	0.64	2.65	1.00	2.83	0.97	2.85	0.93	2.53	1.15	2.37	1.06

ที่มา : โรงเรียนแจ้ห่มวิทยา (2547, หน้า 13, 18)

การศึกษาที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนนั้น ยังไม่ปรากฏ แต่ผู้ศึกษาได้รวบรวมงานวิจัยที่มีลักษณะใกล้เคียงกันเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาดังนี้

ผลการศึกษเกี่ยวกับการเรียนการสอน มีผู้ศึกษาไว้ดังนี้

อัมพร พุ่งเฟื่อง (2540) ได้ศึกษาสภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองเชียงราย ผลการศึกษาพบว่า โรงเรียนมีความพร้อมในเรื่องของหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้จัดการเรียนการสอนตรงตามหลักสูตร มีกิจกรรมการนิเทศเพื่อช่วยปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนของครู รวมทั้งมีการวัดผลประเมินผลสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและเนื้อหาของหลักสูตร ปัญหาที่พบ คือ ครูมีภาระงานหลายด้านหรือสอนหลายวิชา ในปีเดียวกัน วัฒนา มโนจิตร (2540) ได้ศึกษาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดเทศบาลนครเชียงใหม่ พบว่า หลักสูตรที่ใช้ไม่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ในปีต่อมา ณรงค์ฤทธิ์ ปริษานุกูล (2541) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองลำพูน พบว่า ได้ให้ความสำคัญในเรื่องการวัดผลประเมินผลให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและเนื้อหาของหลักสูตร มีกิจกรรมการนิเทศเพื่อช่วยพัฒนาการเรียนการสอนของครู ปัญหาที่พบคือ ครูมีงานหลายด้านหรือสอนหลายวิชา และในปี พ.ศ. 2545 จ่านง สมควร ได้ศึกษาการปฏิบัติงานวิชาการในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย พบว่า ส่วนที่ยังไม่ได้ปฏิบัติได้แก่ การจัดทำสื่อการเรียน วัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง สำหรับปัญหาที่พบ คือ ขาดแคลนครู ไม่ได้วิเคราะห์หลักสูตรและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพความต้องการของท้องถิ่น ครูไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมจัดการเรียนการสอน ไม่มีการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง ผู้นิเทศไม่มีเวลาทำการนิเทศอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

สำหรับในด้านการปฏิรูปการศึกษานั้น พบว่า การจัดการศึกษาของโรงเรียนที่ได้ร่วมในโครงการปฏิรูปการศึกษา สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูนนั้น ผู้บริหารโรงเรียนได้กำหนดเป้าหมายของความเป็นครูที่ดี กระตุ้นให้นักเรียนกระตือรือร้นต่อการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง นำผลการวิเคราะห์จากการวัดและประเมินผลไปปรับปรุงคุณภาพของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ ได้ติดตามและช่วยเหลือนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ในส่วนของการจัดการศึกษาของโรงเรียนที่ไม่ได้ร่วมในโครงการปฏิรูปการศึกษา ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่

เห็นว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้ปฏิบัติการสอนได้ปฏิบัติงานเช่นเดียวกับโรงเรียนที่ได้ร่วมในโครงการปฏิรูปการศึกษา ยกเว้น การใช้วิธีการเรียนรู้จากห้องปฏิบัติการทางภาษา วิทยาศาสตร์ และคอมพิวเตอร์ ผู้บริหารโรงเรียนและครูผู้ปฏิบัติการสอนส่วนใหญ่ เห็นว่าไม่มีการปฏิบัติภายใต้เงื่อนไขของการปฏิรูปการศึกษา (สุรศักดิ์ มะโนเพ็ญ, 2542)

ส่วนในด้านของครูผู้สอนนั้น ประดิษฐ์ อินตา (2543) ได้ศึกษาคุณลักษณะของครูผู้สอนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอปง จังหวัดพะเยา พบว่า ได้แจ้งจุดประสงค์การเรียนรู้ให้นักเรียนทราบ ให้โอกาสนักเรียนแสดงความคิดเห็นหรือซักถามได้เต็มที่อยู่ในระดับมาก นักเรียนใช้วิธีการเรียนรู้หลายอย่าง เช่น เกม เพลง การแข่งขัน การศึกษานอกสถานที่ การทดลอง การลงมือทำจริง อยู่ในระดับปานกลาง ในปีต่อมา จุฑารัตน์ จันทร์คำ (2544) ได้ศึกษาความต้องการพัฒนาสมรรถภาพด้านการจัดการเรียนการสอนของครูประถมศึกษาในโรงเรียนพระหฤทัย อำเภอเมืองเชียงใหม่ พบว่า ครูมีความต้องการอยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงตามลำดับดังนี้คือ ด้านการเตรียมการสอน ด้านการเลือกใช้ และจัดทำสื่อการเรียนการสอน ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน ด้านการเลือกวิธีสอนและเทคนิคการสอน และด้านการส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก และในปีเดียวกัน นรินทร์ สุชะวงค์นันท์ ได้ศึกษาการจัดการเรียนการสอนตามแนวการปฏิรูปการเรียนรู้ในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองลำพูน พบว่า

1. ขั้นเตรียมการ พนักงานครูเทศบาลส่วนใหญ่มีการเตรียมตัวก่อนสอน มีการวิเคราะห์พัฒนาหลักสูตร ศึกษาผู้เรียนก่อนการสอน พัฒนาปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น วางแผนการสอน เตรียมสื่อการเรียนการสอนและการเตรียมการวัดผลประเมินผล
2. ขั้นการดำเนินการ พบว่า มีขั้นของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวการปฏิรูปการเรียนรู้ใน 6 ด้าน คือ ด้านการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ ด้านการจัดกระบวนการเรียนการสอน ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและสื่อเพื่อการเรียนรู้ ด้านงานวิจัยในชั้นเรียนและด้านความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชน และในรายละเอียดแต่ละด้าน พบว่า ด้านการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้โดยภาพรวมพนักงานครูเทศบาลส่วนใหญ่มีการปฏิบัติตามหลักการจัดเนื้อหาสาระการเรียนรู้ในระดับมาก ด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้พนักงานครูเทศบาลส่วนใหญ่มีการศึกษาทฤษฎีการเรียนรู้ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ และประยุกต์ใช้ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อพัฒนากระบวนการคิดมากที่สุด ด้านการจัดกระบวนการเรียน

การสอนโดยภาพรวมพนักงานครูเทศบาลส่วนใหญ่ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และมีการประยุกต์ใช้ นวัตกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือมากที่สุด ด้านการจัดสภาพแวดล้อมและสื่อเพื่อการเรียนรู้ โดยภาพรวมพนักงานครูเทศบาลส่วนใหญ่ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านงานวิจัยในชั้นเรียน พนักงานครูเทศบาล ส่วนใหญ่มีความตระหนักและให้ความสำคัญต่อทำงานวิจัยในชั้นเรียน ก่อนข้างน้อย ด้านความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับชุมชน โดยภาพรวมพนักงานครูเทศบาล ส่วนใหญ่ปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง

3. ขั้นการวัดผลประเมินผล พบว่า โดยภาพรวมพนักงานครูเทศบาลส่วนใหญ่ปฏิบัติ สอดคล้องกับหลักการที่ระบุไว้ในแนวการปฏิรูปการเรียนรู้ในระดับมาก

นอกจากนั้น ในด้านของผู้เรียนพบว่า นักเรียนมัธยมศึกษาชั้นปีที่ 2 โรงเรียน พระฤทัย เชียงใหม่ มีลักษณะการเรียนรู้ด้วยตนเองอยู่ในระดับสูง 6 ด้าน คือ ด้านการเปิด โอกาสต่อการเรียนรู้ ด้านมโนคติของตนเองในการเป็นผู้เรียนที่มีประสิทธิภาพ ด้านความ รับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ด้านความรักในการเรียนรู้ ด้านการมองอนาคตในแง่ดีและ ด้านความสามารถในการใช้ทักษะการศึกษาหาความรู้และทักษะการแก้ปัญหา สำหรับลักษณะการ เรียนรู้ด้วยตนเองในด้านความคิดริเริ่มและอิสระในการเรียนรู้และด้านความคิดสร้างสรรค์อยู่ใน ระดับปานกลาง และนักเรียนมีความพร้อมในการเรียนรู้ด้วยตนเอง (วสุรัตน์ ชูดารাত্রะกุล, 2543)

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องมีการศึกษาที่เกี่ยวกับการปฏิรูปการเรียนรู้ไม่มากนัก กล่าวสรุปโดยรวมได้ว่า ครูบางส่วนยังไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกรรมการจัดการเรียนการสอน ไม่มีการวัดผลตามสภาพจริง ไม่ได้วิเคราะห์หลักสูตรและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพ ความต้องการท้องถิ่น และมีการทำวิจัยในชั้นเรียนค่อนข้างน้อย ในขณะที่ครูบางส่วนได้มีการ วัดผล ประเมินผลสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและเนื้อหา มีการวิเคราะห์พัฒนาหลักสูตร ศึกษา ผู้เรียน พัฒนาปรับปรุงหลักสูตร กระตุ้นให้ผู้เรียนกระตือรือร้นต่อการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และพัฒนากระบวนการคิด แต่ปัญหาที่พบส่วนใหญ่ก็คือ ครูมีภาระงานหลายด้านหรือสอน หลายวิชา

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved